

ca gentes
nito and
desert. ben
ce uates te
of mudi pre
ie labor ex
inc me dno
ie pater en
ata renaria
ontient ra

H-1-24

2-50

may rii A
hou pa S
ed jruayq
i-om: ai
p: riam
iqn adu
muash
ay pin: H
e: cup
o: nna

an unhet
on: raxpa
ne ptoct
as an dno
i-om: d
uodolum
ellum o
n: rhu
a: ru
p: am

16
22
32

Finis

Prosper facinus Rome

THEOPHYLA

CTI ARCHIEPISCOPI BVLGARIAE.

IN OMNES DIVI PAVLI EPISTOLAS

Enarrationes: Aurea profecto, ac nunc primū tan-
to studio recognita, ut videatur ad ha-
rum collationē, non antehac

in lucem exiisse.

cmi. 2. 7 1558. 52

Biblioteca del OLIVA

de la Libr^a del Con^{do} de S. Lazaro, & la Merced de Zaragoza

CHRISTOPHORO PORSENA
Rhomano Interprete.

Anno M. D. XXVIII.

Hosce Theophylacti in Pauli comētariorum, falso haecenus Athanasio scriptos, Erasmi^o in suis annotatiōibus, sup illo Pauli ad Rhoma. Qui p̄destinatus ē & c. luce lucidius ac uero uerius atrestat. Præterea nō tibi deerit, Iohānes Fabri, doctor egregius, in Mal- leo suo cōtra Lutheri tractatu notāter. s. idipm cōfirmat: En is (inqt) Theophylact^o, Vulgaris fuit Ep̄s, q̄ egregia comētaria in q̄tuor Euāgelistas scripsit, q̄ trātulit Christopho- rus Porfena Romanus: & prior sanctæ Balbinæ, in urbe, anno à Chrō nato, M. CCCC. LXIX sub pōtificatu Pauli, & sunt primo Romæ tpe Sixti ip̄pressa, tñ sub falso titulo, q̄si sint Athanasii Alexādrini. Quare multi decepti fuerūt, q̄d & mihi cōgisse ingenue fateor. Nec meū etiā emē dāstem errorē, nisi dū ex græcis & latinis codicibus, hinc inde collatis, aliud inuenissem: licet sp̄ dubitarim, p̄pterea q̄ Basilius Nyssenus atq̄ Gregorius in his citati fuerūt. Error itaq̄ fuit & ex tat insignis, q̄ pro Theophylacto Athanasii, p̄ Germaniā, Italiā, Galliā, ac reliq̄s partes orbis, iā plus q̄, 50. annis fere oēs legimus. Hæc Faber. Accedit tertiū, cognōne Beraldus, cuius hac in re sentimētū, subsequēs ad lectorē restat epistolā. Quapropter lector cādidiſſime, hosce in Paulū comētarios, nemini nō Christiano summo opere necessarios (funiculus em̄ triplex haud facile di rumpitur) nō Athanasii posthac, sed solius credas esse Theophylacti. Vale feliciter: Coloniae ex officina nostra literaria, Anno M. C. XXVIII.

BERALDVS LECTORI.

Comētaria hæc in Pauli ep̄las, q̄ aliqui iā annos sub Athanasii noie ac titulo sunt circū lata, q̄dā Theophylacto, quē iā Vulgariū nō nulli, quidā Bulgariū à patria, aut dice cefi cui p̄uerit, noiant, uēdicāt & asserūt. Nec dubito, qn̄ optimis rōnibus moueant, po- tissimū q̄ græca legerūt. Porro cū hæc nup̄ doct̄iss. ac multis noibus obseruādi patris Michaelis Bodei ep̄i Lingonēsis iussu, domesticis & studijs & curis occupati recognoscerem, inter alia nō nulla id etiā aiadueritimus, in eis nō semel citari Basiliū, quē Athanasio posteriorē fu- isse ex Eusebio & Hiero. facile ē colligere. Cuius rei usum ē lectorē cōmonefacere, nē q̄ nos al trū dormisse aut historici tēporē p̄p̄os p̄itos eē putaret. Vn̄ hoc fatis cōstat, in his comētarijs pia eē oia & orthodoxa, lōq̄q̄ ab h̄is dissidētia, q̄ theologos uulgos q̄dudie magno suspicio indocē- plebis auribus inculcat. Vbiq̄ em̄ apostolicū pectus nō modo explicat operis huius author, sed etiā refert, sapit, ac spirat. Id quod q̄ paucis merito tribuendum fit, facile intelligit, qui nouitios theologos anti quis illis, cū Latinis, tū Græcis composuerit. Vale.

¶ F. Christophorus Porfena Romanus, prior sanctæ Balbinæ Sixto. 4. pōtifici maxio. S. P. D.

Cvm meū aio uoluntarē. B. P. cui potissimū id opus inscriberē, q̄d sup̄ioribus lucubra- tiōculis ex græco latinū feci. Occurrit mox Alexādr̄i respōsum, q̄ ferme moriens cū q̄- reref, cui nā tñ relinq̄ret principatū, ei trādit q̄ optimus eēt. Ipse uero neminē habeo, quē tibi p̄ponā. Quippe q̄ ut dignitate cæteros superas, ita moribus & doctrina ex- cellis. Nā est uiui doct̄issimū sacrae te literarū & diuinæ sciētiæ peritissimū iudicāt, nō tñ negat probatiores quiq̄ & sapientes, ea etiā eē māfuetudine & in oēs clemētia, ac tāta in deū pietate, ut nō minorē ex his q̄ ex summa doctrina laudē assequis. Nec dubitat plane id affirmare, iure te optimo ad id fastigij, tuis uirtutibus, & deo bñ iuuatē fuisse euectū, nō ambitioē ulla uel arte, q̄- pe q̄ & oblatos sēpe honores nō magnificeris, et ita sp̄ ab ineūte etate te gesseris, ut quis aplitudi nis gradu dignus sis habitus, nō ut faciūt multi, ut de se male, ita & de deo pessime meriti, q̄ am- biendo & pollicitādo p̄ dolos ac fraudes, & cupidius lōge q̄ cōsideratius ad dignitates nitunt, ex istimātes fortasse nihil deo eē nos curæ, & idcirco prauis cupiditatibus ut faciāt fatis, omni nixu cōtēdūt, nec sentiūt hi capti haud dubie incredibili cæcitate, & p̄sentū bonorū auditate p̄cipites acti, nil p̄p̄iā fieri sine deo posse, q̄ & Aaron ultro ad summū sacerdotiū euocauit, nō supplican- te uel ambietē admisit, ambitio nāq̄ plerorūq̄ hoim ad uitia q̄q̄ cōpellit, q̄ppe q̄ ut primū adepti sunt q̄d maxie cupierūt, cōfestim se in praua facinora effundūt, & hauriēdis incūbūt uoluptatib^{us} cū sibi licere omnia credūt, & peccare impune queāt, uel si q̄ forte à scelere abstinēt, sup̄uacaneis studēt, ut paulo post morituri, paucorū diez fabulam assequant. Quāto melius tu B. P. cui deus omnipotēs Christianæ reipub. gubernaculū detulit, has mūdi asp̄natus illecebras, & honores hos- ce nō magnificēs, q̄ proculdubio nō immerēt tibi & habent & deferunt, his solū rebus animū intēdisti, q̄ & ad cōmune cōmodū faciūt, & ad ueri dei cōferūt cultū, si q̄dē pleracq̄ iā ipse pegeris q̄ summo uiro dignissima sunt, & in tui extabūt memoriā nois sempiternā. Quæ cū ip̄ie taci- tus repeto, tāta animi afficiō iocūditate, ut beatū nostrū hoc seculū ducā, & Romanos nos ip̄os beatores, q̄ te pōtificē finis fortiti, cuius ductū & prouidētia, p̄ospere oia cedūt, & ita imme- rito illud asseuerauerim, q̄d est à Platone dictū, & a multis iā usurpatū, tunc beatā fore reipub. cū uel regnare philosophi cōperint, uel reges philosophari. Cui igitur B. P. id opus, uel rectius ip̄e dicauerim, uel in scriptis dignius q̄ tibi, qui & princeps sis, & philosophus, & ceteris quidē eo præstantior, quo & Christi uicem nunc geris, & ad philosophiam accedat rerum diuinarū sum- ma cognitio, & optimarum artium aliarum peritia non mediocris, Vale.

Baron. Ambitio.

Commen

lacti in omnes Pauli epistolas Index.

A Aron per Mosen accitus,	149.a	Amare non sufficit, nisi manus porrigetur ægeni,	20.a
Aaron quomodo sancta sanctorum ingre-	156.b	Amor in uxorem qualis erit,	92.b
diebatur,	156.b	Amor stabilis, qui ex spiritu constat	103.b
Abba pater, uerbum Iudaicum,	15.a	Amaritudo peccati quanta,	166.b
Abelis hostia deo grata,	161.b	Anathema quid,	14.b
Aborrius, quor Paulus,	57.b. 48.b	Angeli ministri sunt,	144.b
Abraham cæteros fide uicit,	163.a	Angeli per gratiam immortales sunt,	151.a
Abraham ex fide, non lege iustificatus	7.a. 76.b	Angeli humanam naturam uenerantur,	85.a
Abrahæ longanimitas,	152.b	Angelus & homo participatione sapientes,	123.b
Abraham præputij & circumcisionis pater,	7.a	Angeli satanæ,	70.a
Abraham si iustificatus, quor circumcisus,	Ibidē	Anima citharistæ loco habendā, mēbra citharæ,	10.a
Abrahæ fides,	8.a. 94.a. 162.a	Animo non esse concidendum,	4.a
Abraham cunctorum pater quor dicitur,	7.b	Animi magnitudo est, conuitia ferre,	151.b. 161.a
Abrahæ filij qui,	77.a	Animi erga corpus inestimabilis affectus,	59.b
Abfit quando dicitur a Paulo,	9.a	Antichristus diuersimode nuncupatur,	119.b
Abstinendum non tantum a malo, sed ab omni specie mali,	60.a	Antichristus idola euerter,	Ibidem
Abundat omnibus qui bonis uitæ huius non inhæ-	61.b	Apocaratotia quid,	96.b
ret,	61.b	Appollinaris error	51.a. 97.b
Acceptio personarū apud deum nulla,	110.b	Apollo Timothei frater,	52.b
Acceptus deo qui multa paritur,	165.b	Apostolorum & prædicatorum officium,	1.b. 53.b
Actiones carnales non hæreditabunt terram,	51.b	Apostoli aratoribus & triturantibus cōparantur,	33.a
Adam quid,	Ibidem.a	Apostolos prophetis præponit deus,	88.b
Adam quor mortalis factus,	31.a	Apostolatus maxima dignitas	122.a. 124.b
Adam non est seductus, sed mulier,	125.a	Apostolatus militia quædam,	38.a
In Adam quomodo deliquisse omnes dicantur,	19.b	Apostolatus dignitatē sibi Paulus nō conquisiuit,	26.b
Administratio donū quoddam spiritalit dicitur,	13.b	Apostoli quor in quibusdā se uocet Paulus, & in qui-	95.a. 112.a
Adoptati nos alteram adoptionem expectamus,	13.b	budam non,	95.a. 112.a
Ex adoptatis gentibus maxime diuina effulget libera-	87.b	Apostolum gentiū quor se Paulus uocet,	18.a
litas,	87.b	Apostoli falsi dei gratiam sibi uendicantes,	59.a
Adoptati a patre, & cohæredes a filio facti,	78.a	In falsos & insolentes apostolos,	66.b. 67.b
Adoptione dignos dei charitas facit,	83.b	Arca domini quæ continebat,	156.a
Aduenæ & hospites qui,	86.a	Archippus quis,	141.b
Aduentus duplex,	156.b. 140.a	Areta socer Herodis,	96.b
Aduentus Christi quor dilatus,	158.a	Arrius confutatur,	15.a. 97.b
Aduentus Christi incomprehensibilis sapientia,	83.a	Arriani carpuntur,	76.a. 104.b
Aduentus domini bonos letificat, tertet iniquos,	136.a	Auxilium omne a solo deo,	127.b
Aduentus secūdis Christi quor reuelatio dicitur,	27.a	Auxilium nobis a sanctis unde,	165.a
Adulterinum dogma,	96.a	Azima quid uocet Paulus,	33.a
Adulterini præceptores,	38.a	Baptismus non reiteratur,	150.b
Aegyptij lbin crocodylum cercopithecū colebant,	3.a	Baptismatū species quondā uariæ,	150.b
Aemulatio recta,	78.b	Baptismo Christo conspelimur,	107.b
Aemulatio bona,	80.b	Baptismo Christo commoritur,	108.b
Aequalitas bonorum quomodo fiat inter Christia-	63.a	Baptismus, mortis Christi p̄fert imaginem,	151.a. 160.b
nos,	63.a	Baptismi figura,	39.b
Aesculapius,	38.b	Baptizari est denuo nasci,	140.b
Afflictis commiserandum,	163.b	Baptismo abluti primā abiecerunt naturā, & induerūt figuram & formam nouam,	76.a
Agnitio præcedit prædestinationem,	14.a	Baptismus mergendo mortem denuntiat, emerſiōe ue-	108.b. 151.a
Agar lex uetus,	79.a	ro resurrectionem præfiguratur,	108.b. 151.a
Alienos qui uolet sibi morigeros reddere, suos frenet & instruat,	126.a	Barbam philosophi prætendebant,	41.a
Alienis precibus non omnia credenda,	96.b	Barnabæ prædicationem euangelium uocat,	64.a
Alimento spiritali opus, ut corporali,	127.b	Basilij meminit qui fuit Athanasio posterior,	33.b. 46.b
Amor sui, omnium malorum radix,	124.b	Belial quis,	61.b
Amandum cum iudicio,	95.b	Bellorum tria genera,	124.b
Amandi fideles	Ibidem	Benefaciendū his qui nos oderunt,	109.b
Amare unum est sc̄tare diffidium,	118.a	Beneficia nobis per Christi mortē exhibita,	143.b. 158.a
Amoris uis ex certis dubia facit,	114.b	Beneficia dei in ludæos,	15.a
		Beneficia accepta non recte dispensans: beneficium af-	161.a
		ficit contumelia,	

INDEX

Benevolentia signum, inuicem quae obtingunt, denu-
dare, 54.a
Benevolentia quae secundum deum est, omnes com-
plectitur, 115.a
Benignitas ornat praecceptorem, 122.b
Bona patrum, signa ueritatis, 162.b
Bona plerumque malo animo facta: supplicium, non pra-
mium merentur, 96.a
Braum diuersimode comprehenditur, 165.a
Bucula quae sine macula, sacrificabatur, 157.a
Caleph & Iosue terram promissionis ingref-
si, 148.a
Caluitium dedecet feminae, 41.b
Caro culpanda non est, sed mens & cogitatio, 84.b
Carnis prudentia quid, 12.a
Carnis cura quomodo fit habenda & quatenus, 22.a
Carnis natura prior prauis facinoribus corrupta, 40.a
Secundum carnem uiuere qui dicantur, & Christus quomodo
secundum carnem dicitur uixisse, 60.a
Carnalia qui iactant, insipientes, 68.b
Carbones congerere in caput inimici, quomodo fit in-
telligendum, 21.a
Carpit omnes qui sibi nil boni conscius, 134.b
Castitas auro comparatur, nuptiae argento, 30.b
Castitas uirginum melior quam nubentium, 127.a
Caput libri quid, 159.a
Cephas a Paulo reprehensus, a quibusdam non aposto-
lus, sed ex septuaginta unus fuisse putatur, 75.b
Certamen Pauli, 100.b
Certamen pro mundanis, 136.b
Charitas radix omnium bonorum, 81.a
Charitate reliquae uirtutes constant, 21.b
Charitas integerrima quae, 122.b
Charitas potior est scientia, 37.a
Charitas, id est in bono opere: quod iuncturae & nerui
in corpore, 109.b
Charitas liuore non tenetur, non elatione, 45.b
Charitatis opera, Ibidem
Charitatis simplicitas, Ibidem
Charitas ueritatis Christus, 120.a
Charitas in futuro seculo alijs cessantibus mensura est, 45.b
Charitate qui caret, fidem non habet, 122.b
Charitas uinculum magnum est, 168.a
Charitatem roborat eleemosyna, 151.b
Chirographum peccati Christus sua morte deleuit, 107.b
Chrysothomi sententiam praefert, 119.b
Christus quid, 1.a
Christus fundamentum, 73.a
Christus non diuisus, 27.b
Christus quomodo peccato mortuus dicitur, 9.b
Christus deus uocatur a Paulo, 15.a
Christus lapis offendi culi Iudaeorum, 16.a
Christus nostri iniquus, 12.b
Christus, quod lex non potuit, perfecit, 16.b
Christus quomodo circumcissionem admiserit, 24.a
Christus lapis spiritualis, 39.b
Christus caput ecclesiae, 41.a, 43.b, 84.a, 91.b, 108.a
Christus cum Gentibus uelcebatur, 75.b
Christus per mortem quomodo nos iustificauit, 8.a
Christus solus conciliator hominum, 105.b

OPERIS.

Christi in nos charitas, 106.a
Christus non ab re palam mori, & occulte resurgere
uoluit, 108.a
Christum alia ratione Iudaei, alia Saulus infestabat, 123.a
Christus maledictum esse, ut Gethis inotesceret, 77.a
Christus omnia in omnibus, & omnes in unum sumus
in ipso, 109.b
Christus ante omnia genitus, 105.a
Christus ex aetate & corpore & diuinitate consistabat, 98.a
Christus lapis angularis, 86.a
Christus quomodo dicitur factus, 144.a
Christus exemplar bene uiuendi, 165.a
Christus uoluntarie moritur, non necessitate, 124.b
Christus quomodo paulominus ab angelis minoratur, 145.b
Christus praefat Mosi, 146.b
Christus deus sacerdos in aeternum, 154.a
Christus assumptam carnem nunquam dimisit, 149.b
Christus sacerdos se in sacrificium obtulit, 153.b
Christus est offerens & oblatum, 158.b
Christus quando sacerdos factus est, 153.b, 154.a
Christus quomodo semel obierit, 158.b
Christo humilia quaedam tribuuntur, 155.b
Christiani primum unum cibum capiebant, 42.a
Christiani proprium quid sit, 47.b
Christiani efficiuntur per passionem, 100.b
Christianitatis tota uis in resurrectionis dogmate sita
est, 48.a
Ciborum nil immundum, 23.a
Circumcisio uera, 99.b
Circumcisio quae & qualis, 5.b
Circumcisionis duae species, Ibidem
Circumcisio quomodo permittitur ab apostolis, 74.b, 75.a
Circumcisio, 35.b
Circumcisio per spiritum sanctum facta, 107.a
Circumcisio quomodo in signum Iudaeis tradita, 5.b
Circumcidere ex dispensatione aliud est, quam circumcisio
praedicare, 80.a
Cyrillus, 144.a
Ciuitas Rhomanorum insignis & conspicua, 2.b
Cleopes & Lucas germani fuerunt, 74.a
Coelibatus dei donum est, 35.a
Coelum primum quid sit: quid secundum, quid terti-
um, 69.b
Coelum uetustate confectum, indiget mutatione, 15.a
Coelum empyreum immobile & stabile, 155.a
Coeli uox ad nos, 162.a
Coena dominica conuictus, 42.a
Coeno factoriae artis Paulus petitus, 53.a
Cognitio dei hominibus indita, 2.b
Cognitio non omnis ueritatis, sed quae secundum pie-
tatem est, in beneficium cedit, 138.a
Coitus orationem interpellat, 34.b
Colossae Phrygiae ciuitas iuxta Laodicam, 103.a
Colluctatio cum iniquis angelis, 31.b
Comam nutrire uiro est ignominia, 41.b
Communio, 40.a
Communicandi omnia uetus ecclesiae mos, 42.a
Comparatio non cadit inter dissimilia, 57.a
Compunctio quid apud Paulum, 17.b
Conciliator hominum solus Christus, 105.b

INDEX

Conciliata quae dicantur, 105.b
Confessio nostrae spei qualis esse debeat, 148.a
Connubij praeconium, 168.a
Connubium dissolendum magis, quam pietas ac dei
tutus dimittendus, 35.b
Connubij nexus, Ibidem
Consilia & praeccepta in scriptura, 115.a
Conscientia recti nos solatur, 72.a
Conscientia infirmorum: Paulus uere offendere, 64.b
Constantiam Ephefis precatur Paulus, 87.a
Contumaces terrendi, 158.b
Contemnenda pericula & mortes, 97.a
Contemptor mundanorum optimus praedicator, 123.a
Contentiosos aliquoties increpatos dimitte, 130.a
Contentientia exercitatione paratur, 115.b
Contentientia coniugibus quandoque seruanda, 125.b
Contritio peccati medela, 62.b
Conuersio ad fidem, corporis seruitutem non tol-
lit, 129.b
Conuersus recens non mox ad sacra administranda
admittatur, 126.b
Corinthij qui, 26.b
Corinthios demulcet Paulus, 52.b
Corinthij falsi apostoli succubites & seruietes, 68.b
Corinthij de resurrectione subdubij, 52.a
Corona ex pressuris, 118.b
Corpus ferre non est iniquum, 91.b
Corpus non est morte conficiendum, sed corporis o-
pera, 12.b
Corpus affligendum, 33.a
Corporis aduersus animam tyrannis, 39.a
Corpus etiam glorificandum, 49.b
Corpus splendidius resurrecturum, 50.b
Corpus incorruptum e caelo, 59.b
Corpus deponuisse Christum, stulti Manichaei adse-
runt, 14.a
Corpus Christi non est aerium, 157.a
Corpus Christi quare tabernaculum, Ibidem
Corporalis exercitatio parum utilis, pietas ad mul-
ta, 127.b
Corruptio omnis a peccato, 59.b
Corruptio a mortalitate quomodo differat, 51.b
Corrupti quomodo, 94.b
Credere nemo cogitur, 55.b
Creta demandata Tyto, 136.b
Crucis inimici qui, 101.a
Crucem insipientiam quomodo Paulus uocet, 28.a
Cruciatu infernales aeterni, Contra Origenem, 118.b
Cultus dei spiritualis, 2.b
Cultus deificum praefert, 94.b
Cupiditas mater omnium haeresum, 80.b
Curans se sic, ut proximum negligat: sibij ipsi noxius
est, 147.a
Daniel uir desideriorum, 109.a
Dandum cum hilaritate, 20.a
Dauid cantus post adeptam uictoriam, 53.b
Daemones angelos appellat Paulus, 35.b
Daemones quando dominum confitentur, 43.a
Daemones quibus imperant, 95.b
Daemoniorum curiosa scrutatio, 124.a

OPERIS.

Decima persoluitur sacerdotum precibus, 153.a
Decorum adeo nil, ut uita puritas, 151.a
Delatores contra senes non leuiter audiendi, 129.a
Deliciarum finis est fornicatio, 34.a
Delictum falsitatem, uirtus stabilitatem praefert, 89.b
Delinquentes perseueranter in propatulo redarguen-
di, 129.a
Delinquens, poena castigatus acerbiori, pertinacior ef-
ficatur, 117.a
Delinquentes qui non puniunt, ueritati aduersatur, 72.a
Deseri a deo quomodo quis dicitur, 89.a
Desideria iuuenilia, 134.a
Desitui a deo quid sit, 3.b
Deus quomodo dicitur deus Abraham, Isaac, & Iacob, 2.a
Deus unus, 37.a
Deus pacis quomodo, 72.a
Deus opera, non genus disquirat, 4.b
Deus personarum non est acceptor, 75.a
Deus quare Paulum prouexit, & non Iudam, 123.a
Deus iustus, 6.a
Deus mortalium corda quomodo obdurat, 15.b
Deus patientiae & consolationis quomodo dicitur, 25.b
Deus ob sui contemptum poenas irrogat, 115.b
Deus an sit gloriatur cupidus & quomodo, 83.b
Deus operatur in nobis uelle & posse, 123.a
Deus non operatur, nisi in uolente, 95.b
Sine deo nil rectum fieri potest, 97.a
Deus in pijs habitat, in ambulat, obambulat, 61.b
Deus magnam de nobis suscepit curam, 144.b
Deus maximam habuit matrimonij curam, 91.b
Deus solus interna diiudicat, 115.a
Deus a carne assumpta nunquam separatus, 107.a
Deus solus essentialiter sapiens, 123.b
Deus quomodo miserit filium suum, 143.a
Deus non est tentandus, 165.b
Deus omnium futurus iudex, 167.a
Dei cognitio hominibus indita, & a Gentibus deprae-
uata, 2.b
Dei promissa firma, 55.a
Dei cultores quomodo molesta interdum patientur, 15.b
Dei dona superbiae causa sunt incautis, 95.a
Deo uel iniurato credendum, 152.a
Deo quando placemus, 169.b
Deum testem quomodo aduocet Paulus, 95.b
Diabolus nos ab oratione seducit, 110.b
Diabolus quomodo euertere nititur domum dei, 28.a
Diabolus quomodo occisus & quibus armis, 146.a
Diabolus princeps aeris, 84.b
Diabolicum, quicquid ad ostentationem geritur, 68.a
Diaconus cuius figuram praefert, 15.b
Dies domini quis, 30.b
Dies malus dies iudicij, 93.b
Dierum obseruatio, idololatria est, 78.a
Diffidentia nemo obruitur, nisi prius a deo deciscat, 147.a
Dignus solis praeturae conferenda, 123.b
Dignitatis nulla habenda est ratio ubi de fide agitur, 124.a

INDEX

Gratia sustulit iniustitiam, 9.a
 Gratia spiritus sancti non omnibus indifferenter datur, 145.a
 Gratia data contentus est, nec quid aliud ultra scrutantur, 88.a
 Gratia si nos turbat, nil molestum erit, 137.b
 Gratia uarie apud Paulum accipitur, 169.b
 Gratia agendae in tristitia, 94.a
 Graeci mendaces semper, 6.a
 Graeci minus puniuntur quam Iudaei, 4.b
 Gregorius Nyssenus, 50.a, 87.a, b
 117.b, 143.b, 144.a, 158.a
Hæreses & filij, 15.a
 Hæreses quæ dicantur, 107.a
 Hæreses dissidia pariunt, 106.b
 Hæretici pleraque de sacris uoluminibus auferunt, 100.a
 Hæretici cuiusdam delire dicta, 97.b
 Hæretici incorrigibiles uitandi, 134.b
 Hæretici penitentiam tollentes, 76.b
 Hæretici humi repant, 93.b
 Hæreticorum instrumenta sunt ornatus, comitas, & elegantia sermonis, 106.b
 Hæretici salunt per philosophiam, 107.a
 Hæresum futuram calamitatem apostolus denunciat, 127.a
 Hæreticos acute conuincit, 97.b
 Hæreticorum uersutia, 169.a
 Hebraei non omnes Israëlitæ, 68.b
 Hierosolymam quæ reuersus Paulus, 74.b
 Historia Madian, 39.b
 Historia passionis Petri & Pauli nittitur, 95.b
 Hyfopus & lana quæ in asperione, 157.b
 Hodie æternitatem significat, 144.a
 Hominis natura ex Grego. Nyssæo, 117.b
 Homo nouus, 89.b
 Homo uirtus, Ibidem
 Homo nequitia, Ibidem
 Homo ex duobus constat, 11.a
 Homo interior & exterior, 87.a
 Homo & angelus sola participatione sapientes, 123.b
 Hominis dies quid sit in sacris literis, 31.a
 Hominem imaginem dei appellare, 104.a
 Hominum sapientia uocatur à Paulo eloquentia & persuadendi uis, 29.a
 Homines deum psalmis efferunt, angeli hymnis, 110.a
 Hospitalitas deo gratissima, 167.b
 Hostia peccatum non purgabat, 159.a
 Hostia per Christum oblata uirtus, 134.b
 Hostis frendens nos obuoluit, 90.b
 Humana natura non nisi à CHRISTO sanari poterat, 11.a
 Humana sapientia contemptibilis apud deum, 30.b
 Humana tentatio quomodo accipiatur à PAVLO, 40.a
 Humilitas mater uirtutum, 78.b
 Humilitas sectanda proponitur, 142.b

OPERIS.

Iacobus & Iohannes quæ dicti fratres dñi, 37.b
 Iacobus Hierosolymitanus episcopus, 75.b
 Iactatio uitanda, 135.a
 Idolothya, 37.a, 36.a
 Idolothya manducantes, 37.a
 Idolorum uanitas, Ibidem
 Ignoratio sui finis quantum cuius conducatur, 116.b
 Illyricum confinium Bulgaria, 24.b
 Immolare & delibare quomodo differant, 136.a
 Immortalis est dominus substantia, angeli gratia, 131.a
 Immunditia, 4.b
 Immunditia duplex, corporis & animæ, 115.a, 10.a
 Impatiens caret opere fidei, 61.b
 Imperator exauctoratus ob delictum, 119.a
 Imperator exauctoratus ob delictum, 148.b
 Impietas ab iniustitia quomodo differt, 2.b
 Impij non sunt odio habendi, sed impietas ipsa, 20.b
 Improbis e medio tollendi, 35.a
 Inanis gloria parit inuidiam, 97.a
 Incompositi qui, & quomodo intelligendi, 4.a
 Incontinentia uiolentum uitium, 115.a
 Inets & corrupta uoluptas, 10.b
 Inferni cruciatus æterni, Contra Origenem, 118.b
 Infideles, idolorum templa, 61.b
 Infideles euangelij fulgore excæcantur, 58.a
 Infidelium mala non timere, fidei est stabilimentum, 113.a
 Infidelitatem ob paucorum, nil iacturæ patitur euangelica ueritas, 17.a
 Infidelitas adulterio peior, 35.a
 Infirmitas quid apud Paulum, 31.b, 71.b
 Infirmi non scandalizandi, 23.a
 Infirmitatis est, in cibis electi facere Iudaicum, 22.a
 Ingrati est murmurare, 98.b
 Inhonestum natura uel turpe nihil, 44.b
 Iniuria credit in gratiam, 112.a
 Iniurias ferre melius, quam inferre, 33.b
 Iniurias qui non ulciscitur, hunc magna merces manet, 117.a
 Innocens patiens, non ducat ignominiam, sed gloriam, 132.a
 Inobedientes & contumaces mortui, 165.b
 Inopia somni non nulli, ut illis non commiseremur, 121.b
 Inquisitores qui, 28.a
 Infertus, non plantatus Gentilis, 18.a
 Insensibilitas & dementia, ex uitæ impuritate, 89.a
 Interpretis qui fidus fuerit, 14.b
 Interna solus deus diiudicat, 113.a
 Intempestiua correctio nil edificat, 23.b
 Inuidia animi perturbatio, 34.b
 Inuicibilis dei quæ, 3.a
 Inutilis redditur, qui à bono diuertit, 6.e
 Inutilia sæpe possunt homines, 13.b
 Ioseph beatissima uirgini loco patris fuit, 74.b
 Ira dei qualis fuerit in Iudæos, 114.a
 Iracundia quæ sine delicto, 89.b
 Isaac immolandus, figura Christi, 163.a
 Israhel ex ancilla susceperis, 79.a
 Israhelita ex Abraham per naturam, non per fidem, 7.b
 Israhel nomen uenerandum, 15.a
 Israhelitarum ingenuitas, 85.b
 Israhelita iustificationem non sunt assequuti, 17.b

INDEX

Israheliticus populus crudis, 57.b
 Israhelite sancti & deo familiares, 85.a
 Iuda & Iudæus quid Hebraice, 5.a
 Iudæus graeco proponitur, ordine non gra, 2.b
 Iudæus quo plus disciplinæ recepit, plus puniendus, 4.b
 Iudæi honorati sunt plurimum à Deo, 5.b
 Iudæi contentiosi & cupidi principatus, 16.b
 Iudæi lege cessante, legis præte sunt exempti, 10.a
 Iudæi deum colunt, sed non in Christo, 14.b
 Iudæi propheta primum, inde Christum e medio sustulerunt, 17.b
 Iudæi a Deo electi, & ingrati, iuste dånati sunt, 6.a
 Iudæorum infania, 4.b
 Iudæorum in Deum conuicia, 14.b
 Iudæorum insolentia deprimitur, 6.a
 Iudæorum consuetudo in sacrificijs, 157.a
 Iudæorum præconium, 146.b
 Iudaica ciborum obseruatio uitanda, 168.b
 Iudaicos ritus obseruantes reprehenduntur, 22.b, 103.a
 Iudicare quod sit periculum, 4.a
 Iudicare de proximo, 140.b
 Iudicium Dei, 4.a
 Iudicium Dei præforibus est, 40.a
 Iustus cui non est lex posita, quis, 122.b
 Iustus fide uiuit, 161.b
 Iustitia genus, 65.b, 96.a
 Iustitia Dei ad omnes puenit per fidem, 62.a
 Iustitia noie omnes uirtutes complectitur Paulus, 23.a
 Iustitia nomine pietas significat, 65.b
 Iustorum corpora quantum ab impijs corporibus differant, in resurrectione, 23.a
 Iustificatio non est ex operibus legis, 6.b
 Iustificandi uim lex non habuit, 6.b
 Iuuenilia desideria, 134.a
 Iuuare peccatis, est naturæ consonum, & deo gratum, 124.b
 Abores quomodo non fiant frustra, 120.b
 Laborantes in ecclesia, honorandi, 117.a
 Lac & cibus solidus, 150.a
 Laus in ore peccatorum non est speciosa, 154.a
Leui & Melchisedech, 153.a
 Leui nondum genitus decimatur, 153.a
 Leuitæ, 153.a
 Lex Dei decreta, 85.b
 Lex iusto non est posita, 122.b
 Lex parum profuit ad salutem, 154.a
 Lex Iudaica paucis nota, 155.b
 Lex figuram, ecclesia imaginem tenet, 158.b
 Lex Iudæorum interijt, 10.a, 76.a
 Lex nil facit ad corporis uitam uitanda, 10.a
 Lex iugum habet, 10.b
 Lex peccatum non est, 10.b
 Lex peccati causa, 77.a
 Lex peccati in membris cur dicitur, 11.b
 Lex cur tradita, 77.b
 Lex humanis rebus solum imposita, 156.b
 Lex seruilis erat, 79.a
 Lex non sanctificat animam, 76.a
 Lege non existente, non imputari peccatum, 10.b
 Lex inutilis emergente gra, 100.a
 Lex destructione sibi ipsi inducens, 57.b, 79.b

OPERIS.

Lex a fide quomodo differat, 77.a
 Lex a mandato quomodo differat, 85.a
 Lex parietis loco erat, 5.a
 Lex naturalis insufficientis, 2.b
 Lex spiritus, 4.b
 Lex peccati, 5.b
 Lex Christi, lex spiritus, 16.b
 Lex a Christo ab eodem abrogari potuit, 10.a
 Legi mortuus, 14.b
 Legis ueteris uilitas, 17.b
 Legis antiquæ impotentia, 10.b
 Legis ueteris ac nouæ differentia, 6.a
 Legis iustificatio in nobis finem nacta, 57.a, 126.b
 Legis moleste iugum, 4.b
 Legis mandata sine merito, 12.a
 Legis sacrificij multiplex, nisi est unicum, 159.a
 Legum tres species, 4.b
 Legum quatuor species, 11.b
 Liberum arbitrium a nobis non aufert Paulus, 15.b
 Libertas uoluntaria gloria promeretur, 34.b, 84.a, 85.98.b
 Libertas quid Paulo, 4.a
 Libertus, Liber, Libertus, 40.a
 Libido in pueros nephandissima, 122.b
 Libido in proximos detestanda, 161.b
 Libidinis furem Dei sola reuerentia absoluit, 65.b, 96.a
 Liminum inunctio, Christi effusum sanguinem adumbrabat, 23.a
 Linguarum gra Apostolis tradita, 65.b
 Linguarum angelorum, quid, 45.b
 Linguarum & prophetia discrimen, 46.a
 Linguarum uarietas, 46.b
 Linguarum gratia, 47.a
 Litera occidit, spiritus uiuificat, quomodo, 124.b
 Literis intendere non tantum monachorum, sed cuiusque Christiani, 120.b
 Lucas Tito comes additus ab Apostolo, 117.a
 Lumbi in animantibus id, quod carinae in nauibus, 150.a
 Luxuriam animam perdit, 71.a
 Luxuries multos præcipitat, 93.b
 Lyttrois redemptio latine, 102.a
 15.b
Macedones iidem qui & Thessalonicenses, 158.b
 Macedonum in pauperes liberalitatis, 10.a, 76.a
 Machinationes diaboli, 63.b
 Macrothymos quos, 93.b
 Magnanimitas quæ, 45.a
 Magi temporibus Moyfi fuere, Ibidem
 Mala tolerantes hylariter, Dominum imitantur, 155.a
 Mala ab infidelibus illata non timere, magnum est fides dei firmamentum, 77.b
 Mali conficiuntur, ne alios perdant, 115.a
 Mali qui diuinationis spem præferunt aliquam, 154.b
 non sunt uitandi, 157.b
 141.a

INDEX

Mandatorum obseruatio prodeit ex charitate	123.a	Mulier taceat in ecclesia	Ibidem
Manuum impositio prodest plurimū	128.a	Mulier uelata sit, ut sit seruitutis insignis	41.b
Manichei arguuntur	9.58.a.73.a.99.a	Mulier fileat, & uiro suo obediat	47.b
Manichei stulte garrūt Chri in corp ^o deposuisse	14.a	Mulieris obsequium erga uirum	110.a
Manichei negabāt resurrectionē mortuorū	49.b	Mulierum ornatus qualis esse debeat	125.a
Manendum in morte peccati	9.b	Mulieribus sobrietas maxime necessaria	126.b
Marcellus	97.b	Mulierum inconstantia	135.a
Marcionistarum mos uesanus	50.a	Mulsum sues & caucios præfocat	56.b
Marcionista & Manichei	11.a.58.a	Mundus qd apud Paulum	82.a.95.b.164.b
Marcion hæreticus,	73.b.97.b	Mundi transformatio	144.b
Marcionista delirantes	73.b.97.b	Mundi machina in melius cōmutabitur	13.a
Maranatha, uox Syra	53.a	Mundi constitutio	82.b
Marit ^o & uxor sibi inuicē seruiunt & dominant	91.b	Mundi spiritus quid	29.a
Matrimonij curam deus maxime habuit	91.b	Mundo in malum desperabiliter prolapsio misit tunc	
Mediator dei & hominum Christus	124.b	deus filium suum	143.a
Medicina quæ sit efficacissima	158.b	Munda & cfi sunt omnia, infirmi tamen non sunt scian	
Melchisedech Abraham dignitate pstat	152.b.153.a	dalizandi	23.a
Melchisedech Christi figuram prætulit	152.b	Murmurare ingrati est	98.b
Melchisedech obscurus parentes habuit	152.b	Mysterij definitio	29.a
Melchisedech cur dī sine parentibus	Ibidem	Mysteria cūctis aperiēda nō sunt neq; passim	51.a
Melchisedech quare uiuat in æternum	153.a	Mystica structura templi dei	86.a
Melchisedech & Christus sacerdotes in æternum		Abuchodonosor	47.b
149.b.152.b		Natura nil inhonestum uel turpe	44.b
Melota ouilla pellis	164.b	Natura nil immundum	40.b
Membroꝝ auxilia sunt mutua	44.a	Natura humana etiam sine lege, prouiden	
Membroꝝ bona & mala cōmunicabilia	44.b	tia fulsa fuit, & est	5.a
Membra genitalia necessaria	44.a	Natura hominis ex Nyfseo	117.b
Menſa mystica	79.a	Naturæ consonum est, iuuare precibus	124.b
Menſæ celestis participes, deo sodales	40.a	Naturalis uoluptas faciliſ & suauior	3.b
Mens excelsa Pauli	96.b	Natiuitas Christi excellentior eius resurrectione	100.a
Mentis inuouatio quam postulat Paulus, cui rei con		Negligentia in prælatis	20.a
ducatur	19.a	Negligens proximum sibi nocet	124.b
Merces debita repudiata non est	102.a	Nemini danda offensio	60.b
Militans deo, quid subire debeat	133.a	Neomeniæ: ac sabbatorū obseruatio	72.b.78.b
Miracula interdū p indignos gerunt	29.b	Neophyt ^o nō cito ad ministrādū admittendus	126.b
Miracula uel uerbis, uel opere constare	45.a	Neophytis parcebat Paulus & indulgebatur	22.b
Miseri cū soluta aut pstituta damnabile	115.b	Nero in uincula cōiecit Paulum	96.b
Molles quī,	33.b	Nero occidit Paulum	137.a.143.a
Monarcharum uicissitudo	119.b	Nerone Paulus leonem uocat	137.a
Montani hæresis	45.b	Nestoriani	145.b.160.b
Morbi ex nimio luxu	81.b	Nicolaus hæresiarcha	119.b
Mors crucis quibus debetur	98.a	Nouitas spiritus, literæ uetustas	10.b
Mors corporea ab Adam initium sumpsit, & spiritalis		Nouitates uocum uitandæ	131.a
à nobis ipsis defluxit	84.a	Nox seculum hoc exprimit, dies futuri iudiciū	21.b
Mors Paulo lucrum erat	96.b	Nubentium bona, uirginū uero castitas melior	127.a
Mori peccato quid,	9.a	Nuptiæ honorabiles	166.a
Mori quidie uolūtate [possum ^o non qdē natura	14.b	Nuptiæ impedimentum uirtuti nō sunt	25.b
Mortem Paulus immolationem appellat	98.b	Nuptijs non abutendum	34.b
Mortalitas corpori inducta p delictum	9.b	Nuptias damnans corripitur	127.a
Mortuus Paulus dormientibus cōparat	116.a	Nuptiæ secunde	36.b
Mortēs immaturæ ob indigne acceptum corpus		Obedientia erga principes	140.b
Christi	42.b	Obedientia uis magna	149.b
Mos ueterum sacrorum	38.a	Obiurgandi fiducia charitatis est inditi	
Mos Iudæorum,	42.b	um	61.b
Moyſi parentes infirmi	163.b	Obsequium mulieris erga uirum, quale	110.a
Moyſes foci cōſilio iuuabatur	20.b	Obseruatio neomeniæ: & sabbatorum	42.b
Moyſes ueteris legis minister	57.a	Obseruatio mandatorum pdit ex charitate	123.a
Moyſi uox gracilis & textilis	167.a	Obſtatio Christianis est formidolosa	114.b
De Moyſe plura	165.b	Ocij gratia non sumus creati	85.a
Mulier post uirum condita	41.b.125.a	Occulta solus deus indicat	5.a

OPERIS.

INDEX

Occulta esse hominibus p multa, soli deo nota	15.b	Pauli benenolentia in Romanos	24.b
Oculi necessarii	43.b	Paul ^o tribuit Romanis quædam, ut illi eadē assequi-	
Odium inter Gentiles & Iudæos	24.a	teretur	25.a
Odio digni infideles	55.b	Paul ^o ex officio uisitabat, nā texebat tectoria	25.b
Onesimus seruus Philemonis	111.a	Paul ^o reprehēdit lucri grā pdicantes	32.a
Onesimū filium suum uocat,	142.a	Paulus priuatam scēminæ instructionem permittit	
Onesiphori commendatio	132.b	non publicam	25.b
Opes pietatis	63.b	Paul ^o a discipulis nihil accipiebat	37.b
Opibus quomodo utendum	65.b	Paul ^o indulgenter quædam pmittit	35.a
Opem suppeditas bñ agēti, qd adsequat	95.a	Paulus dispensator	35.b
Opera adiungenda post exceptam fidem	85.a	Paulus mos in docendo	151.b
Opinionem præsumptam saluti cōducere	97.b	Paul ^o anathema cupit eē p fratribus	41.a
Oportet, quomodo accipitur	42.a	Paul ^o se in exemplum adducit	39.a
Opportune & importune prædicandum	136.a	Paulo multis, nō cūctis, pdesse licuit	38.b
Ordinari nō debet bigamus	138.b	Paul ^o cur raro Chri deum uocet	37.a
Ordinandi non sunt, nisi quos diligenti cura proba-		Paul ^o nō oia mādara sua, lris mādauit,	41.a
ueris	129.b	Pauli mos in disputādo	42.b
Orandum continue	94.b.103.b	Pauli mos in scribendo	49.b
Orando pro inuicem	54.b	Paulus mori paratus semp	50.a
Ab ofone nos diabolus conat abducere	110.b	Paul ^o suis dictis fidem cōciliat	48.b
Orationis fructus	124.a	Paulus moram suam purgat	53.b
Orationis quæ uis	142.b	Paul ^o obsecrat q̄ iuberē potuit	56.a
Origenis error	51.a.118.b	Paulus ex cōſciā puritate gloriaſ	54.b
Ornatus mulierum qualis esse debeat	125.a	Paulus Thimothēū nunc filium, nunc ad adiutorem,	
Ortentatio & iactantia uitanda esse	155.b	nūc fratrem adpellat	53.b
Oſios & Acaos, græce uoces ab interprete relicte		Pauli mira theologia	10.b
154.b		Paulus gloriaſ in infirmitatibus	70.a
Oſculum sanctum	25.b	Pauli feueritas in corrigendo	72.a
Atentia Christianorū propria	8.a	Paulus male audit, qd cōſcriptionem admisset aliqñ	
Patentia q caret, fide caret	119.a	quandoq; non	72.b
Patentia nō modico probatur, sed diutur-		Paulus cur Petro restiterit	75.b
na malorum tolerantia		Pauli summa humilitas	94.b
Patentia Pauli	132.b	Paul ^o cur se apostolū qñq; noiat, qñq; non	95.a.112.a
Patentia nobis necessaria	161.b	Paulus ab alijs uictum accipere uolens, cur à Philip-	
Paracletus, non paraclitus	13.a	penſibus expetat	102.a
Paradisus celebre nomen tempore Pauli	69.b	Paulus se parē Petro monstrat	75.a
Parentibus in quibus non obediendum	110.a	Paulus nō accusauit Petrum de hypocrisi ut quidam	
Passiois Chri socius, erit & cōsolatiois socius	133.b	putant	75.b
Passiois huius tps, breues	13.a.54.a	Paulus fuorū profectu lætatur	55.b
Pastor de lacte comedat, uō totū absorbeat	38.a	Paulus nouæ legis doctor	57.a
Patriarchæ delibatio uocantur	18.a	Pauli iactantia sancta	66.a
Patri iubenti mala nō parendū	92.b	Paulus seipm suo modo metitur	66.b
Patris in nos beneficia	14.a	Paulus cur se tantopere laudauerit,	67.a
Paulus architectus	30.a	Paulus sermone nō scia imperitus	67.b
Paulus abortiuus	57.b.48.b	Paulus nemini onerosus fuit	Ibidem
Paulus & Barnabas segregati	1.b	Paulus à donis abstinuit	68.a
Paulus quomodo dicatur in omnibus gentibus grati-		Paulus petit se tolerari ac sustineri	68.b
am accipisse	Ibidem	Pauli psequutioes & labores	68.b.69.a
Paulus à Nerone occisus	157.a	Paulus famelicus & nudus	69.a
Pauli in scribendo prudentia	2.a.102.a	Paul ^o nō expressit numerum eorum quos conuertit	
Paulus omnibus debitor,	3.b	ad Christum	69.a
Paulus optimus pceptor	37.b	Pauli hūanæ salutis ardore incēsus mortē fugiebat.	69.b
Paulus euangelij pcepto nulla humana sapientia instru-		Pauli raptus explicatio	Ibidem
ctus, ad prædicandum uenit	28.b	Pauli corpus a de mone uexabat	70.a
Paulus græce sapiā ignarus spernebat	32.b	Paulus ueneris stimulo diuexatus	eodem.
Paulus apud Athenienses concionatus	39.a	Paulus nil accipiebat, neque suos aliquid accipere uo-	
Pauli gloria	8.b	lebat	71.a
Pauli immutatio	12.a	Pauli summa clementia	Ibidem
Paulus Israelitas confirmat	18.b	Paulus minatur Corinthijs	71.b
Paulus semp perorat cum græce actiōe	19.a	Paulus de hypocrisi reprehensus	80.a

INDEX

Paulus scribendi imperius	81. b	Potestas omnis à deo inhiat, q̄ late pateat	23. a
Pauli charitas	81. b	Præcãdo nil si consequimur, nõ a greferendũ	7. a
Pauli fidẽ ubiq; cũ charitate coniũgit	83. b	Præcibus iuare alios, est cõsonũ natura	124. b
Pauli sermonem attemperat & uariat	92. a, 99. a, 115. b	Præcibus alienis nõ oia cõmittenda	96. b
Pauli etiam ex circumcisõis	99. b	Præceptor sit ad puniẽdum tardus	66. a
Pauli semper procedens in uirtute, nec retro respiciens	100. b	Præceptor obest, si peccantibus discipulis non conuiatiatur	62. b
Paulus opiniones Colossensium, quomodo refutet	104. b	Præceptor duo necessaria	135. a
Pauli mortuos suscitans Timothei morbo quur haud medebatur	129. b	Præceptores debẽt esse benigni	122. a
Paulinis in scriptis nihil, quod non sit accurate scrutandum	142. b	Præceptoris officiu, etiã absterre	89. a
Paulus Samosateus	88. b, 105. a	Præceptoris officium quod	55. a
Pax oẽm mentem excedẽs	101. b	Præceptoris officio uix bene utitur, q̄ discipulus esse nõ didicerit	126. a
Pax habenda cum omnibus	166. a	Præceptor medicũ more nunc exasperat, nunc lenit	130. a
Pace nihil optabilius	121. b	Præceptoribus alimenta præstanda, illisq; est beneficiendum	81. b
Pax humana uel obfãdo, uel uindicãdo iniurias plerunque perficitur: pax autem dei solum tolerando	109. b	Præceptores, Pauli imitentur in discipulos charitatem,	65. a
Pecunias sub obtextu prædicationis nullas Paulus subtraxit	62. a	Prædicationẽ Pauli appellat stultitiã	71. b
Pecuniarum, & inanis gloriæ desiderium à charitatis tramite abducunt	120. b	Prædicandũ opportune & importune	156. a
Pecunias q̄ inhiat, nõ facile Chrm sequit	130. b	Prædicãdi officium	2. b, 125. a
Peccatum nihil	30. b	Prædestinatio quid	14. a
Pẽtũ quõ accipiat Pauli interdum	11. a	Præfecti alij quõ esse debeant	129. a
Pẽtõrum nexus.	10. b	Prælatuæ folis dandẽ dignis	123. b
Pẽti tyrannus Chrm extincta,	12. a	Prælati quã curam habere debeant	169. a
Pẽti imperium in nos nullum	9. b	Prælatuq; ultio lachrymæ	Ibidem
Pẽti confessio iram extinguit	142. a	Præmia expectãda sunt	147. a
Pẽti spinis & tribulis comparantur	151. a	Præsentia magis mouent	148. b
Peccãti nõ sitam ad mouenda supplicia	81. a	Præsturas Dauid portasi inferi uocat	54. a
Peccanti medendum	136. a	Præsturas nolle pati, deo aduersari est	165. b
Pẽtõres suscipiẽdi & cõsolandi, ne desperẽt	56. a	Primogenitus qs dẽ	104. b
Põnitentiã præteritoꝝ creat nouã uitam	150. b	Primogenitus introducit in care	174. a
Põnitentiã tollentes hæretici	76. b	Princeps nõ ois à deo	20. a
Perfectio gignit ex malõꝝ tolerãtia	149. b	Princeps q̄ sit necessarius	21. b
Perfecti sua pfectiõẽ nõ abutãtur	23. a	Princeps iustitiã exercens, dei est minister	21. a
Periculis nemo se frustra subijciat	119. b	Principibus improbis quoq; obtemperandũ	169. a
Pericula & mortis cõtemnenda	97. a	Priscilla Apollo instruxit	125. a
Peripsema quid?	32. a	Probatũ solum ad sacra admittendi	129. b
Permitti & deseri à deo quõ qs dicatur	89. a	Prodigium & signum differũt	24. b
Perperos & pperam quid	45. a	Progenitores quõ nobilitẽt filios	131. b
Personam hois deus nõ accipit	75. a, 110. b	Promissio facta Abrahæ	7. b
Peruasiõibus nõ ducimur ad fidem	112. b	Propheta & rex, ois baptizatus	55. b
Persequitões faciunt in Chro pie uiuere	114. b	Propheta etiã in nouo testamẽto	44. b
Pertinaces in uulnere accepto, plorãdi	71. a	Propheta fleãt si uelint	47. b
Pharao uas iræ,	16. a	Prophetia	46. a
Phariseorum secta probatissima	100. a	Propheta uiuẽtium psonas induit	13. a
Philemon	141. a	Propitiatorium archæ	6. b, 156. a
Philippenses qui?	95. a	Profelitus, aduena latine	5. a, 38. b
Philosophi barbam pmittebant	41. a	Prosperitas & otium pẽtõribus hic	163. b
Philosophi fallaces	103. a	Prouidentiã serpẽtis, colubæ simplicitas	47. a
Photinus	97. b	Prouidentiã bona corã hoibus	101. b
Pietatis commendatio	155. a	Proximũ negligẽs sibi nocet	134. b
Plagis & carcere afflictus Paulus	61. a	Proximũ quærẽda utilitas	40. b
Pontificum nemo appetat, nisi à deo uocatus	149. a	Pseudoapostoli	56. b, 58. a, 66. b, 67. b
Paulus Iudaicus cõtumax & incredulus	17. b	Pudorem ubiq; Paulus magnificat,	135. b
Portas inferi Dauid uocat presuras	54. a	Pudor immunditiæ fructus	10. a
		Punitio acerbiõꝝ p̄tinacẽ sepe facit delinquentẽ	117. a
		Punitur acrius, q̄ sciens delinquit	6. b
		Puræ manus quæ	125. a

OPERIS.

INDEX

Quæstio singularis	35. a	Sanctificatio quid	62. a
Quæstio notanda	159. b	Sapere plus q̄ oportet, quid?	19. b
Quæstiones stultas non uniuersas uitandas esse,	134. a	Sapron, id est, marcidum	90. a
Quærendum non est, quur alij honorentur, alij deiciantur	15. b	Sara senio confecta & sterilitate	7. b, 162. b
Quid iuris fathan in Iob habuerit	23. a	Sara superiorẽ Hierusalẽ signat	79. a
Quiescimus tribus modis	147. a	Sathan nemini nisi pmissus nocet	124. a
Rationales seruitus quæ dicatur à Paulo	19. a	Sathanas in tenebris tradẽdus	26. a
Rationes nõ dant eõꝝ quæ deus agit	147. a	Sathanas qd iuris in Iob habuerit	23. a
Redemptio plus q̄ solutio	104. b	Scandala nõ subeunt in concordẽ ecclesiam	26. a
Regnũ duplex in scriptura	49. b	Scientia humana ad fallacias erudit, diuina ad salutem	135. b
Regere seipsum debet, alijs præesse q̄ uult	126. a	Scia sine uerbo	27. a
Remissio ex nouo testamento	159. b	Scorpius animal	52. a
Renes qd in sacris literis	94. a	Scripturis emẽdatio morũ parat,	155. b
Requies Dauid cõlestẽ imperium	148. a	Scripti q̄ sint in libro uitæ	100. b
Requies tertia regnũ cõloꝝ	148. a	Scrutatio curiosa dæmonioꝝ	124. a
Respondendũ aliter huic, aliter illi	111. a	Secula sanctum, quale	156. a
Resurrectio est futura eadem oim, sed bonorum gloriosa	116. a	Seculum nequã, quid apud Paulum	75. a
Resurrectio bonorum & malorum, quomodo differant	12. b	Seculum quõ dicatur	161. b
Resurrectiois tps nemini cognitum	116. b	Secundum naturam & præter naturam, quid apud Paulum	18. b
Resurrectionis figuræ	48. b	Scdm tarnẽ uiuere, q̄ dicantur	60. a
Resurrectionis modus	100. b, 116. a	Seduci muliebri est	155. a
Resurrectio caput est & principiu nostræ fidei	48. a	Segnitias ualde detestanda	121. a
Resurrectionis futuræ incredulitas ex peccandi licentia	50. b	Semen Abrahæ Christus	77. a, 146. a
Resurrectio mortuoꝝ adstruit	49. a	Seniore quales sint	159. b
Resurrexit scdm scripturas, quur dicai,	48. b	Seniores non sunt increpandi	128. a
Reuelatio speciẽ habet pphetiæ,	46. a	Contra senẽ deferentes nõ facile admittẽdi	129. a
Reuelatio pluris est q̄ uisio	68. b	Senectus uini cupidior	159. b
Romanõꝝ insolentia	1. b	Sensuum exercitatio	150. a
Romanõꝝ ciuitas insignis	2. b	Sermo uulgaris,	54. a
Romani tumidi, ideoq; sermone blandiendi	24. a	Sermo de deo	90. a
Abbatum requies	148. a	Sermonis lenocinitum	66. a, 67. b
Sabbatũ p circumcisõnẽ soluebat	99. b	Sermo præbet ad res ingressum	90. b
Sabellius	97. b, 143. b	Sermo sale cõditus, nõ scurrilis	111. a
Sabellius & Marcellus hæretici	97. b, 143. b	Sermonis plixitas, teneris annis nõ cõuenit	92. b
Sacerdos omnibus pater	124. a	Sermo diuinus non potest corporeis uinculis intercipi	133. a
Sacerdotes angeli dicuntur	72. b	Sermonem Paulus attẽperat & uariat	95. a
Sacerdotum excellentia	152. a	Serpentis astutia	67. a
Sacerdotes uel prædicatores mercaturam exercentes corripuntur	38. b	Serui inuitis dñis, etiam pietatis prætextu, non sunt subtrahendi	141. b
Sacerdotes non murmure, sed uoce plena sacra faciant	47. a	Serui qualiter amandi & tractandi	95. a
Sacerdotes oleo ungebantur ut reges,	55. b	Seruoꝝ fides	Ibidẽ
Sacerdotes quõ ep̄is æquales	126. a	Seruoꝝ genus plerũq; improbi & petulans	148. a
Sacerdotiũ Chri Leuitico longe pstantius,	153. b	Seruitutem quæ lege obuenerit Christi timore liberentur exhibere, liberi hominis potius est quam serui	110. b
Sacerdotium Aaron imperfectum	47. a	Si cõditionalis interdũ affirmat	110. b
Sacerdotium Christi in æternum	101. b	Signa & inspiratio cõfirmãt fideles	112. b
Sacerdotale officiu angelicũ prædicare	40. a	Simulatio ac duplicitas in falsis apostolis	67. b
Sacramentum Eucharistiæ	159. a	Sobrietas & uigilantia quantũ ualeant	116. b
Sacrificioꝝ multiplicitas unde	159. a	Sobrietas mulieribus maxime necessaria	126. b
Sacrificia quur deus pmissit	159. a	Sodoma & Gomorra	16. a
Sacrificia quia imperfecta repudiata	Ibidem	Sophia	43. b
Samosatei error redarguit,	97. b	Sophismatũ perplexiones	54. b
Sanctus immaculatus	82. b	Sophistas carpit	94. a
Sanctitas ex fide, non ex lege	76. b	Spes est futurorum	120. a
Sanctitas nõ tm ex fide, sed bonis opibus	24. a	Spes humana fallax	8. a

INDEX

Spes honorum celestium non concidit	Ibidem	Testamentum per filij mortem confirmatum	157. b
Spes de futuro seculo	20. a	Throni duo nobis adeundi	148. b
Spes mentis est galea	116. b	Timor duplex	21. b
Spes stabiles reddidit nos	152. a	Timotheus a Paulo missus	32. a
Speius quanta sit	152. a, 154. a	Timotheus promptus ad pericula subeunda	52. b
Spiritus mundi, quid?	29. a	Timotheus Paulo unanimis	102. b
Spiritus feruitus	litera legis, 12. b	Timothei apostolatus,	97. b
Spiritus adoptionis,	13. a	Tyrannis peccati p̄ Christum extincta	12. a
Spiritus nobis pro pignore datus	83. b	Titi laus	64. a
Spiritus sanctus oleum laetitiae	144. b	Tito Creta demandata	136. b
Spiritus est signa edere,	76. b	Titus Cretæ episcopus	134. b
Spiritus unanimatis est author	88. a	Titus & Barnabas socij Pauli	74. b
Spiritus a qua animi promptitudo	Ibidem	Tolerantia quibus salutaris	4. a
Spiritus non extinguendus	117. b	Tolerantia longa patientiam pbat.	118. b
Spūs gr̄a, studij, & uigilantiæ exposcit, ut ferueat.	132. a	Traditio reprobum sensum	3. a, b
Spūs sancti beneficio deum colimus	Ibidem	Traditiones apostolorum	121. a
Spūs non ad mensuram datus Christo	144. b	Tribus Berlamini testator	99. b
Spūs uniuersa conficit	140. b	Tributa principibus exoluenda	21. b
Spiritus prudentia	12. a	Trinitatem asserit Paulus	58. b
Spūs inuolutio quæ rēda	19. a	Trochia quid?	166. a
Spūs gratia non indifferentem omnibus datur	145. a	Tuba in iudicio quid significet	51. b
Spiritu trahitur Paulus, nec potest atē quo uult eundi habet	55. a	V acatio tentationum non sp̄ bona	124. b
Spiritale alimentū homini maxime necessariū,	127. b	Vas fictile corpus mortale	58. b
Spiritales spiritalia comparare	29. b	Vas electionis Paulus	86. b
Spinæ corpus lacerant, mentem diuitiæ	130. b	Vaticinator & ppheta quō differūt	43. a
Statu in quolibet salus acquiritur	151. b	Velle & posse deus in nobis opatur	123. a
Standū post uictoriā, ne uict⁹ resurgat in uictorē	93. b	Venale qcqd est, manducādum	49. b
Stella a stella differt	51. a	Ventri addictus deo seruire non potest	26. a
Stigmata Christi in Paulo quomō,	82. a	Venter qbus deus	101. a
Stipendium peccati, Stipendium quid?	10. a	Verbum orthodoxum	139. b
Stultitiam Paulus appellat prædicationem	71. b	Verbum sine scia, scia sine uerbo	27. a
Studiū sacræ saḡ ad qd utile	110. a	Veritati aduersantur, delinquentes qui p̄ cenis nō aficiunt	72. a
Ad studiū scripturæ Paulus nō quēuis mittit	Ibidem	Vertigo capitis	139. a
Substantiā uocat, quæ à gr̄acis hypostasid	12. b	Veteris legis mira mutatio	60. b
Succurrendū nō delictis, sed necessitatib⁹	20. b	Vetus homo, id est, nequitia	9, a, 109. a
Supbie morbo laborabat Roma	20. b	Vetus fermentum quid?	35. a
Superbi ob spūs gr̄am Corinthij	43. b	Vetustus Adam	8. b
Superiores suos amat, q̄ Christum amat	117. a	Via regia	58. b
Suspicio quoq; omnis mali cauenda,	128. a	Via carnis	12. a
T abernaculum	156. a	Victoria perfecta	14. b
Tabernaculis tria erāt loca	156. a	Vide & uidete quid Paulo	111. b
Tempū ingressuris uinū bibere nō licebat	126. b	Vidua deliciosa, spū est mortua	128. a
Templa dei mystica structura,	66. a	(b) Viduarum numero, quæ adnumerentur	Ibidem, b
Temulentia mala	22. a	Vigilantia & sobrietas, quantum ualeant	116. b
Tentatōes non adeūdæ, sed si offerant, tolerādæ	61. a	Vinum olim prohibitum templū ingressuris	126. b
Tentationum uocatio, pleriq; in malum cedit	124. b	Vini immoderata potatio, iracundas facit	91. b
Tentamur ut probemur	165. b	Virginitas uera	36. a
Terra promissionis	147. b	Virginitatis præceptum non fecit Paulus	36. a
Terra bis mota fuit	167. b	Vir cur mulieris caput	41. a
Terræ tertia quassatio, in fine seculi	Ibidem	Viro subiecta sit uxor	91. b
Terræ machina decoranda	15. a	Virtute diuina ad fidem traducimur	112. b
Terrestris cōtemplatio spiritalia cōtraria	80. b	Virtus bonum naturale	6. a
Terrena quoq; Paulus discipulis compēctur	102. b	Virtus stabilis ueritatem præfert, delictum falsitatem	89. b
Tertia requies, regnum cœlorum	148. a	Visa non proprie sperantur	15. b
Thessalonicēsis cur secundario scribit Paul⁹,	118. a	Vita bona persequutionibus atteritur	135. b
Testamentum nouum ueteri pstantius	149. a, 155. b	Vita præsens, mors est,	108. b
Testamentum nouum Paulus discreuit à ueteri,	19. b, 152. b	Post hanc uitam non est pœnitentiæ, aut gratiæ locus,	149. a
Testamentum uetus, figura & umbra	155. a		

OPERIS.

INDEX

Vita quæ fide constat	22. b	Vt particula, quomodo accipiat	42. a
Vita quot modis	69. b	Vtilitas communis facit episcopum multa in	138. b
Vita non est mala, sed uitæ abusus	Ibidem	terminare	138. b
Vitam nouā qui uolet inchoare, præteritæ necesse est ut pœniteat,	150. b	Vtile nihil exoptans, ad inutilia pertractanda ut trahatur necessum est,	121. a
Viuerē secundum carnem	12. b	Vxor optimis formanda moribus	92. a
Vlcisci neficiens magnam expectat mercedem,	117. a	Vxor non appetat principatū in domo,	92. b
Vna sabbati, dies dominicus	52. a	Vxorem unam, uni constituit deus,	115. b
Vnctio liminum & ualuarum, quid	164. a	Vxoraria procacitas,	36. a
Vnius iustitia, unius delictum,	8. b	Vxoris conuicia permolesta	61. a
Vocum uitandæ nouitates	131. a	Vxores habentes, sint tanquam non habentes,	36. a
Vocatio gentium angelos latuit & archangelos,	87. a	Vxorem Paulo qui tribuunt, errant	101. b
Voluntas duplex,	159. b	Zelum habentes non secundum scientiam	16. b
Voluntarie Christus est mortuus	124. b		
Voluntati promptæ, deus gr̄am infundit	152. a		
Voluptates corporis quales	9. b		

FINIS.

ante prædicit. Enimvero cū multi, inq̄t, p̄pheta cupierūt uidere quā uos uiderēt, & nō uiderūt, sefe in carne illos negat uidisse, nec signa q̄dem spectasse affirmat oim̄in cōspectu p̄ se factitata. De filio eius, q̄ factus est ex semine Dauid secundū carnē. Liquidō hoc loco duplicē filij ortum designat. Cum em̄ de filio eius inquit, id est dei, sup̄emā creatiōem ostēdit. Cū uero quī ex Dauid semine factus ē adicit, inferiorē hanc & carnīs originē exprimit. Secundū uero carnē cū addit, eundē esse uel secundū spiritum genitum patefacit. Nequaquā ergo est de simplici homine euāgelium pmulgatū, cum de filio dei esse cōstet. Neq̄ de simplici deo. Quandoquidē ad eum etiam, qui ex Dauid semine secundū carnē sit procreatus, noscat spectare, ad eundē igit̄ utrunq̄ id proculdubio, & dei & Dauid filium spectat. Pudeat ergo suarū inep̄tiarū Nestorū, tametsi de Christi carnīs hac genitura, haud secus faciat mentionē, quā & Euangelistæ fecere, perinde ac ex ea uelit ad supernam, & celestem illā originē autores traducere. Siquidē dñs ipse primo ut fuis est homo, deinde deus est cognitus.

Qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundū spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorū Iesu Christi dñi nostri. Superius dixit, quemadmodū esset de filio dei euāgelium promulgatū, nunc uero confirmat & disserit quo pacto sit pro dei filio cognitus Iesus, cū inq̄t. Qui prædestinatus est, id est, ostensus, confirmatus, & iudicatus. Ab uniuersis namq̄ assertū est, hūc de filiū esse, quō in uirtute nimis, id est, ex signorū quæ factitabat potentia. Quinetiā p̄ spiritum sanctificationis, id est, ex spiritu per quē credētes sanctos efficeret, quod sane dei est munus. Insuper uel à mortuis resurgendo. Primus quippe & solus se suscitauit, quæ ex resurrectione, dei est filius iudicatus, & spectatus à plurimis, quod profecto haudquaquā parui existimandū est. Sic enim & ipse inquit. Cum autem assumptus fuero, tunc cognoscetis quia ego sum.

Per quē accepimus gratiā & apostolatū. Attēde q̄ illud modeste narret. Nil inq̄t est nra uirtute actū, sed p̄ filiū cūcta accepimus. Atqui per spiritū & apostolatū acceperat & gratiā Paulus. Inquit enim, iste uos diriget. Et spūs ipse loquit. Segregate mibi Paulū & Barnabā. Insuper p̄ spm̄ eundē datus est sermo sapiē. Quid multa? Sunt q̄dem & filij quæ spūs sunt & cōtra q̄ filij & spūs sint necesse ē. Grām inq̄t accepim⁹ & apostolatū, hoc ē, haudquaquā nra uirtute effectū ē, ut apl̄ fungeremur officio, sed gratia superna tributum, & qua uel per suadēdū modus deflexit, siq̄ dem circūuagari & euāgelium prædicare apostolorū est munus, dei uero audiētibus psuadere. Ad obediendum fidei. Haud sane ad uerborū cōtentiones, & quæ stumulus sumus, & ad inanes molitiones nos missi, sed ut fidei obtemperemus, ut & cæteri inquit ad obediendum, ni hil renitendo fidem accipiant.

In omnibus gētibus pro nomine eius. In cunctis nationibus gratiā inquit accepimus, nec ipsi modo, quin & cæteri apostoli. Neq̄ em̄ nationes uniuersas adiuuit Paulus. Ni forte dixerit quispiā, & si minus cum in humanis hic ageret, uita tñ perfundus per suas epistolas gētes om̄es & nationes peritūrat, ut tñ Christi nomine audito nondū tñ Christi præcepta substantia crederent illi. Quandoquidē ex signis quæ factitaret, nomē est Christus apud mortales & famā adeptus. Vel id procul dubio fide & credulitate indiguit, qd̄ sane nec capi poterat animo. Aduerte tamen Euāgelij donum. Neq̄ enim uni cuiuspiam nationi, quemadmodum & Iudæis lex illa uertuitor, istiusmodi data est gratia.

In quibus & uos uocati estis Iesu Christi. Hoc loco Romanorū deprimit insolentiā. Neq̄ em̄ inq̄t q̄ rex potiri uideamini, plus cæteris estis q̄ppia cōsecuti. Qñquidē reliqs, ut & uobis euāgē liti p̄dicamus. Ne itaq̄ insolescite. Vel aliter. Estis qd̄ & uos uocati p̄ gratiā admissi, non ulro.

Omnibus qui sunt in Roma dilectis deo uocatis sanctis. Nec simpliciter Romæ (adeūtes, manētibus uniuersis, sed deo dūtaxat dilectis. At unde potest hūmō cōprehendi dilectio? Nimirū ex sanctificatione ipsa. Sanctos namq̄ appellat fideles, repetitq̄ uocatis secundū, ut diuinū his beneficium cōmemoraret, aperiretq̄ per grām fuisse uocatos. Esti expatriorū estis & cōsulariū numero, uocauit; pinde ac si dicat, tñ uos deus uocatōe eadē, qua & infimos & sine magistratū homines euocasset, nec secus uos atq̄ illos sanctificauit. Cū itaq̄ & amorē sitis & uocationē ac san ctimoniam cum cæteris parē fortiti, nequaquā erit uobis in tenuioribus & infimos superbiendum.

Gratia uobis & pax. Pacem hanc Christū & apostolis ipsi inuinxit alienas domos ingredientibus præloqui. Pax uero nequaquam inimicitias soluet, quas uobis cum deo praua facinora pepererunt, ea tamen nullis nostris laboribus, sed diuina indulgentia uobis obuenit. Præcedit itaq̄ gratia pacem. Id uero utrunq̄ bonum perpetuo Paulus mansurū precatur, ne forte nobis rursum in p̄ctā labentibus, aliud quoddam insurgat bellum.

Deo patri nostro & dñi nostri Iesu Christi. Quātū inualuit diuinæ gratiæ charitatis, si quidē ipsi q̄ uiliiores sumus, & honorū expertes, deū sumus in patre nati. Sit igit̄ (inq̄t) à deo patre Christo Iesu dño gratia uobis firma & stabilis, q̄ eam & elargiri pōt, & in longū seruare.

Quoniam quidē grās ago deo meo per Iesum Christū pro oibus uobis, quia fides uestra annūtiat in uniuerso mūdo. Decet hoc c Pauli preces exordij, quo & ipsi ad grām deo habendam inferuimus. Nec solū pro ijs quæ in nos ipsos, sed quæ in proximū collata per eū sunt beneficijs. Quod

Quod utiq̄ uere est charitatis indicij. Agit aut̄ Paulus gratias haud sane pro terrenis & labentibus bonis, sed ob eā quā Romani fidē susceperāt. Deo uero meo cū inquit, animi sui aperit affectū, qñ cōem omnium deū suū hic facit. Quemadmodū & propheta solēt. Quinetiā & deus ipse, Abraham, Isaac, & Iacob, deū se nominat, ut suā erga illos patefaciat charitatē. Dicit aut̄ p̄ Iesum Christū se grās agere, quia pro nobis ille apud patrē ad imperatā beneficia intercedit. Nec solum nos ad grās huiusmodi agēdas instituit, quin & patri has defert, cū referunt. Enim uero uel eo grās agit, q̄ Romanorū sit fides in orbē uniuersum uulgata. Porro duo quæ dā in Romanis suo testimonio probat, & quia in Christū crediderint, et tanta cū gloria, ut eorū fides terrarū orbē peruaserit. Quæ ex re ingentē cūctis mortalibus obuenturā utilitatē existimat, qui studio sint inflāmati regiū urbē sectādi. Dicit p̄terea & deo grām, quia & Petro discipulo credidissent, qui id temporis euāgelium prædicaret, quo cum omnia sibi cōmunia duceret.

Testis est mihi deus cui seruo in spū meo in euāgelio filij eius. Ne forte id dictū minus uideret cum subsequētibus cōuenire, siquidē dicturus est se illoz habere memoriā, præsertim q̄s antea nunq̄ uidisset, testē inuocat cordij cognitorē. Aduerte q̄nta inquit apostolo animi affectio quāq̄ ardētissima in proximū charitas ut inter orandū uel eorū reminiscat, & deo cōmendet, q̄s nusq̄ spectasset. Seruio aut̄ deo, i. spiritui meo seruo, cuius non carnalis, sed spiritalis est cultus. Gentilis sane fallit, carnalis est. Iudæicus uero, & si nō fallit, carnalis tñ & ille est. At Christi seruitus cultusq̄, & uerus est & spiritalis. Sicuti & dñs ipse Samaritanen alloquit. Veri (inquit) oratores, in spiritu, & ueritate adorāt. Sed seruiēdi quidē diuersus est modus, alius aut̄ deo inseruit, cum illi solū pro uiribus uacat, alius cū peregrinorū suscipit curam, uel uiduas ipsas tutat, quales erāt qui circa Stephanū uersabant. Alius p̄terea sermonē ministrat. Propterea Paulus inquit, ego seruo in euāgelio filij. Quāuis superius patris illud esse dixisset. Quod sane nequaquā debet mirū uideri. Quæ em̄ sunt patris, & filij sunt, & quæ sunt filij, & patris erunt. Quod eo inquit, ut ostēdat sibi necessariū esse, ut hanc pro eis curam suscipiat. Nam qui semel euāgelij administrationē accepit, pro omnibus, ut studium impendat & curam, oportet, qui uerbi excepterint.

Obsecrasti quo mō tandem aliquādo prospere iter habeā in uolūtate dei ueniēdi ad uos. Nunc causam adiicit, cur illoz memoriā habeat, ad uos, s. inquit ut ueniā. Attēde quanto illos honore prosequēbat, q̄s uisere & deo uolēte maturet. Nos uero uel afficimur nemini, uel si quē forte amamus, præter dei id agimus uoluntatē. Paulus uero ex ingēti quadā charitate spectare illos assiduo precabatur. Quod aut̄ id om̄e dei arbitrio subiecisset, eius modestiā præferebat. Quo circa & nos, cū nil præcādo cōsequimur, haud quaquā id egre feramus. Neq̄ em̄ Paulo sumus nos potiores, qui pro carnis stimulo & libidini incētius cū tertio iam domino supplicasset, nequaquā uoti compos effectus est, id enim illi conducere uidebatur.

Aliquid uobis impartiar grā spiritalis. Solēt p̄teriq̄ rei alterius grā peregre p̄ficisci: ipse uero ego sum ad uos p̄fecturus, ut aliquid uobis impartiar. Id sane modeste locutus est, neq̄ em̄ ut uos instruat dixit, sed quod ipse accepit uobis impartiar. Quod cumq̄ enim in discipulorū commodum præceptor impertit, munerijs loco habendum est. Quinetiam & nostræ uirtutes, uelut dona sunt opus diuinæ egentia.

Ad cōfirmādos uos. Id est, cōsolari in uobis p̄ eam, quæ inuicē est, fidē uestrā ac meā. Tacite arguit nō mediocri hos idigere correctiōe, qd̄ tamē si apertius explicaret, admodū illis molestū foret. Dicerēt em̄, quid inquis, num ipsi uel loco moti sumus, uel longius iter emens, te adiuuimus supplices; uel tua opa iudicemus ut obfirmemur in fide; Ad hæc Paulus subinde id modeste dicit. Causa meæ ad uos profectiōis est qd̄ futura, ut memetipsum ac uos tandē cōsolor, q̄ multis estis affecti molestijs. Quo circa uisendi uos mihi scellit cupido, ut solamē dūtaxat affer rem mœretibus. Vel potius, ut ipse cōsolatōe afficeret. Id qd̄ erat in utriusq̄ cōmodū haud dubie cōcessurū. Nam ut solēt seruitia dū inter se congregant plurimū recreari, sic & fideles malis multis & grauioribus afflictati, mutua adhortatōe alleuant. Quæret aliquis: Nū Paulus horū uel solamine uel societate indiguit; Nequaquā. Verū ideo agebat, ne acerbitas epistolā redderet, neue ut illos ut diximus laceraret. Vnde se inquit opus habere ut ab his cōsolēt. Quod si q̄s hoc loco cōsolationē lætitiā dixerit, & eam præcipue quæ ex illoz adacta fide suscepta sit, eadēq̄ Paulo affirmet necessariā, recte dixerit. Quod utiq̄ ex eo p̄spicū est, qd̄ postmodū subdit. Per eam quæ adinuicē est, fidē uestrā ac meā. Perinde ac si dicat, ipse uero. Quādoquidē uestra mihi spectata est fides, & consolabor, & afficiar iocunditate. V os uero per me cū confirmabimini, ex his consolatione accepta, in quibus fortasse ob animi pusillanimitatē, nutabundū estis & labātes quod tamen palam aperit, sed ut dictum est, tacite infert.

Nolo aut̄ uos ignorare frēs, quæ sepe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usq̄ adhuc. Quā superius dixerat, obsecro si quō ad uos iter habere queā, posset ne iniuria quispiā eū hoc pacto cōmonestare. Si em̄ ipse & uotis, & precibus sæpe deposcis, & hos cōsolari, & te cōsolationis huiusce facere nō experte, quid impedit quo minus cōuenire hos queas: id sane inquit, quia dei iussu prohibeor. Vides quā ille nō prorsus causam diuinæ huius inhiōis cōquirat, Sed pa-

De cur dicit, de Abraham, Isaac, Iacob,

Dei cultus spiritalis, Quis modi deo seruandū

Ne egre ferent, si p̄cādo nō sibi cōsequimur

Pauli in scribere de prudentia.

Ne eē curiosē grāda factā det.

Duplex filij ortus.

Hestoriz

coognatus

Paulus & Barnabas segregati.

Aplorū officij

In sobrietas, theologos:

Pauli quōdā cur in cūctis gētibus grām accepisse.

Grā euāgelij ad oēs p̄ncip.

Romanorū insolentia

Grā præcedit pacem

ret, nil hæsitans, dei imperio, nos instructurus, ne curiosus quæ deus gesserit, exquiramus. Apertit itaq; Romanis, nec segnicie se, nec eoz. contemptu quodâ teneri, quin iter statim ad eos arripit, adeo q; se illos flagrare beneuolentia, ut quantum in se sit, neq; coercitus, quoq; pacto abstat, quin iterum atq; iterum proficisci ad eos tentaret.

Quitas Romanoz insignis z conspicua.

Utraliq; fructû habea in uobis, sicut & in cæteris gentibus. Cû em̄ insignis esset & cõspicua ciuitas Romanoz, uniuersiq; ob admiratione & gloriam ad eam confluerent. Ne quis Paulum crederet uisendæ urbis cupiditate, qua & cæteri, duci, sic inquit. Eam ob causam adire uos cupiebam, ut fructû aliq; consequar. Solut præterea occursum forte suspitione. Dicit aliq;is, ea propter detentus es, quia pro dei uoluntate haud qua; Româ cõcedere animo tuo inferat. Eo q; id subdit, ut fructû (inquit) referre. Neq; em̄ aperte, uel prædicâdi uel instruêdi gratia se accellens dixit. Sed moderatius agens, ut fructû assequar, inquit. Quæ admodû & illud superius, ut gratiâ uobis impartiar. Frenâdi aut̄ hos grâ & corrigêdi, sicut & in cæteris genib; dixit. Proinde id inquit, neq; em̄ & si uobis sit terraz orbis imperiû, ceteris nos nationibus potiores existimauerim, quin pari apud me cum reliquis conditione utamini.

Paulus debitor.

Græcis ac Barbaris, sapietibus & insipientibus debitor sum, ita qd in me promptû est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Vel id Pauli præfert modestiâ. Nihil em̄ uobis præ ceteris affero muneri, sed dñi mandatû adimpleo. Quinetiâ uobis gratiâ sunt deo agendâ. Est namq; ille largitor, ipse uero debitor sum, & irrefragabile debitû habeo prædicâdi. Qd & ad Corinthios dicit. Vx mihi si nō euangelizauero. Sum itaq; promptior & uobis euangelii prædicare, & illud præuisa sint mihi discrimina, à deo hic ob Christi gratiâ se exercendi studio incendebatur.

Prædicâdi officium.

Non em̄ erubesco euangelii, uirtus em̄ dei est in salutē om̄i credeti Iudæo primû & græco. Cum em̄ Romani magnopere Pauli opinionē obstupescerent, quippe qui Christû esse lesum prædicaturus, qui oem̄ ignominia subisset, & ob id forsitan eos saluatoris pudebat. Idcirco nūc Paulus nequa; inquit, euangelii erubesco, & illos interea edocet minus Christi pudere. Quando quidē & se nihil Christi pudeat crucis, sed hanc sibi decori ducat & ornamento. Cûq; & illi de sapientia iactarent, ipse inquit crucē uenio prædicaturus, quā minime erubesco. Virtus enim dei est in salutē, cū in perditionē hæc se p̄fit & interitû, ut illud: Timete eū qui pōt in gehennâ perdere. Quæ igit Paulus ipse nunc prædico, nō cruciatû aut p̄nicie continent, sed salutē. Verû qui hæc futura est salus: Nimirû credeti. Neq; em̄ cūctis salutiferæ est euangelii, sed his duxat, qui illud exceperint. Iudæo primû & Græco. Primû illud honoris ordinē exprimit, nō gratiæ abundantia. Neq; plus aliquid Iudæus est iustitiæ cõsecutus qd maiora acceperit, sed quia prior eam susceperit honorat, & uerbo tenus honorem assequitur.

Iudæo græco pponitur ordie non gratia

Euangelii qd salutiferum.

Iustitia em̄ dei in eo reuelat ex fide in fidem, sicut scriptum est. Iustus autem ex fide uiuet. Assertens in salutē futuræ euangelii, & modû explicat, quo fieri id queat. Videlicet dei iustitiâ, saltem nobis atulisse, nō nostrâ. Quam em̄ ipsi iustitiâ habere mus, qui abominatiõibus sumus, & pditis facinoribus inquinati. Sed deus nos ipse nō ex operibus, sed ex fide iustificauit, que debet uel in maioribus quamdam & ampliorem fidē pficere. Nec em̄ fat est priores fidē hæc excepisse, sed erit etiâ fidei huius ductu ad pfectiorē credulitatē progrediendû, ad immotû uidelicet & stabile firmamentû. Quæ admodû & Apostoli his uerbis sunt ad dñm usi: Adde nobis fidem. Confirmat aut̄ eius dicta, cum inquit: dico aut̄ uobis, qm̄ sumus ex fide iustificati ex Abraham. Iustus em̄, inquit, ex fide uiuet. Cum em̄ ea quibus à deo donati sumus, mortales nequeant cogitatione cõplecti, merito nobis est fides hæc necessaria, quam si scrutari hæsitando ceperimus, omnium proculdubio patiemur iacturam.

Reuelat em̄ ita dei de celo sup omnē impietatē & iniustitiâ hoim eoz, qui ueritatē in iniustitia detinēt. A melioribus exorsus, inquit, iustitiâ dei in euangelio reuelari, inferet deinceps quæ possunt inferre formidinē. Nouerat em̄ multos mortalium timore ad uirtutē induci. Sic namq; & deus post regnû cœlestē & gehennâ cõminat. Prophetæ insuper bonis propositis & mala prænuntiat. Quia illa dei præcedente sententia, hæc nostra obuenant negligentia. Aduerte ergo quâ habeant hæc dicta sequelam. Venit (inquit) dñs, iustitiâ tibi & erratoz deserens remissionē. Quas si haud qua; exceperis, dei tunc ira e celo retegig, quæ, si in secundo eius aduētu futura est. Cuiusmodi iræ & si in præsentī participes sumus, ad castigationē tamē illa inferet, quâ tunc ad supplicium dñtaxat experiemur. Quia & si in hac uita ab hominibus maxime diue xamur, tunc tamen perpicue à deo cruciabimur.

Ira dei hoc sculo qm̄ differrat ab ira futuræ sculæ.

In oem̄ impietatē. Ierus cultus & pietas ipsa unū sunt, impietas uero diuersa & multiplex. Eoq; omnē dixit impietatē, perinde ac si multis ad eam itineribus accederat.

Impietas ab iniustitia quid differat.

Et iniustitiâ hoim. Differt impietas ab iniustitia, illa em̄ in deū, hæc dicit in hoies potest. Per illâ contemplatiõē delinquit, hac opere & factis peccat. Multæ aut̄ & huius sunt uiz. Inferret em̄ qs iniuriâ pximo cū alienâ uxore adulterauerit, cū pecuniâ subtraxit, cū famâ carperit. Dicit nōnulli iniustitiâ Pauli p adulterinis dogmatibus posuisse. Quid uero illud sit, q ueritatē in iniustitia detinēt, audi. Veritas ipsa, siue dei cognitio suere hoibus ab initio indita. Hæc ueritatē & nō-

Dei cognitio hoibus indita z a genibus deprauata.

& notionem in iniustitia gentes detinere. i. quantum in se erat deprauarūt, cū ad Idola dei gloriâ transtulissent. Nec secus egerūt, ac qui acceptâ pecuniâ in Imperatoris laudē impendendâ, ubi hanc omnē in prædones & sortita cõsumperint, fatebunt hi plane om̄es inique se erga imperatoriâ maiestâtē gessisse. Gentiles igit ueritatē in iniustitia detinebant. i. iniustius occultabant, obscurabatq; dei cognitio, qua sunt indecenter usi.

Quia qd notû est dei manifestû est in illis. Deus em̄ illis reuelauit. Inuisibilia em̄ ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciunt, siue sempiterna uirtus eius & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cū cognouissent deū nō sicut glorificauerūt, aut gratias egerunt. Dixit supius, gẽtiles ipsos in dei cognitio, siue iniquis, siquidē ea abusi sunt. Vnde igit liquet hanc illos habuisse cognitio: Hinc sane, quia qd notû est dei, erat & his manifestû. Deinde id ipsum cõfirmat, dicens: Qm̄ ex optima hac creatoz dispoitõe, conditor ipse laudibus efferebat. Sicuti & David inquit: Cœli enarrat gloriâ dei. Quid aut̄ dei sit notû, hoc pacto pdifices. In deo qdem nōnulla sunt, quæ haud qua; cognitõe cõplecti possunt. Nonnulla quæ cognitu facilia. Insunt tñ quæ minus humanis sensibus innotescunt. Ea pfecto, quæ diuinæ substantiæ sunt, bonitas, sapia, uirtus, diuinitas ipsa sine magnitudo, quæ inuisibilia dei Paulus nuncupat. Noscitur tñ ex hac mirabili rez structura. Gẽtib; itaq; uniuersa T apparuit, quæ possunt in se cognosci. Et nota sunt dei. i. quæ circa eius substantiâ sunt. Quæ & si cerni oculis nequeunt, mente tñ ex hac conditaz ab se rez serie comprehensibilia sunt. Pleriq; uero inuisibilia (nec recte ut arbitror) angelos dicunt. Refert aut̄ e patribus qdam æternâ potentia filii esse, diuinitatē uero spiritum sanctû. Vt essent inexcusabiles. Aduerte hanc scriptoz proprietatē. Neq; em̄ hæc deus effecit, ut excusari nō possent gentiū nationes, sed sacraz literaz consuetudinē se cõstatu apostolus. Frequenter em̄ & multis in locis his familia perlegunt, quale est illud David: Qm̄ malum cor me feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas &c. Quod & si minus est, uidet tamē absurdum, perinde ac si dicat, & si tuis sum dñe obstrictus beneficijs, atq; præter om̄e spem meam in te deliqui. Quo fit ut iustificatus, ipse uictor euadas. Tunc em̄ deus iustificat, cum sumus ipsi in eū de nobis bene merentē ingrati. Nec quicq; habemus qd excusare possumus. At qui eo gẽtilibus nulla est erratē excusatio, quia cū dei notionē ex hac mundi machina habuissent, haud tñ pro eius dignitate hunc sunt uenerati. Nec tanq; omnium conditori gratias retulere. Quin potius debitos illi honores in Idola transtulerunt.

Inuisibilia dei quæ: Alias paruere

Gentes inexcusabiles

Sed euantē in cogitatioibus suis, & obscuratū est insipies cor eoz. Dicentes em̄ se esse sapientes, stulti facti sunt. Causam exponit, quâ illi in tantâ sunt uesania prolapsi. Opinatioibus em̄ quibusdâ om̄ia pmiserūt, cū uellent in figura, qui caret figura, & in corpe, q fit incorporeus mēte cõcipere. Sic fit, ut uani esse penitus arguant. Quippe q nequeat ad ulli cogitationi suæ finē euadere. Insipies aut̄ illoz cor eo appellat, quia nil protius uoluerint fide picipere. Vnde & uani dephesi sunt. Vbz q; error eos induxit ut cogitatioibus oia demadaret: Nimirû quia sapientes se crederēt, ideo sunt ad insaniam redacti. Quid enim uesanius q lapides uenerari & ligna?

Comutare regiam dei

Et mutauerūt gloriâ incorruptibilis dei in similitudinē imaginis corruptibilis hois, & uolucrum, & quadrupedû, & serpentû. Ille cõmutat qui alteri qd habet cõcedit, ut aliud gppiam assequat. Hi itaq; cum dei cognitio, hanc pdiderunt, ut aliquid ultra q habuissent fibimet uendicaret. Vnde ab eo qd nacti iam erant, exciderunt. Circūdedere aut̄ in corruptibilis dei gloriâ nō homini, sed imagini corruptibilis hois. Quodq; deterius est, uel ad usq; repantia ipsa, uel hoib; imagines potius delati sunt. Tam liquido isti insaniant. Sigdem mentē quā in eū intendere oportuisset, qui omnibus incõparabiliter est excellentior, his applicarūt, quæ incomparabiliter sunt cæteris uiliora. Deo aut̄ ad gloriâ cõdit, cum noscūt & condidisse oia, & uniuersis prospicere, & reliqua quæ illi decent, cogitatione & animo admittunt. Errata aut̄ eiusmodi nōnulli utiq; cõmiserunt, & hi qdem qui apud gentes sapientiores sunt habiti, & Aegyptij ipsi. Hi namq; de reptilium differunt imaginibus.

Aegyptij Ibin crocodili cetero pirdicam colebant.

Propter qd tradidit illos deus in desyderia cordiseoz, in immunditiâ, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, q mutauerunt ueritatē dei in mendaciâ, & coluerūt, & seruierūt creaturæ potius q creatori, q est benedictus in secula. Amen. Tradidit. i. pmisit, fuit, nec fecus q medicus solet, q cum ualitudine laboranti ut refanescat medet, deinde ingrauescenti morbo, ut afflicteretur eundē pmittit, si incontinentē uideat, & sibi minus obtemperat, laxatq; sic habenas, ut fuopie arbitrio usus, à morbo minime conualecat. Nonnulli uero tradidit deus, filii capiunt. i. conuitia in deū illata. Quæ admodû huic illive dicimus argentû fuisse exitio, cū conset nequa; argentû afferre interitû, sed argenti abusus. Saulem dicimus & Solomonē perdidisse imperium. i. eos illos deperditos, quia prauè sint imperio usi. Sunt igitur ob innatâ nequitia in immundiciem traditi, ut nihil indigeat opera alioz ad contumeliâ immundicies: Quid cum ipsi sibi eam intulerint. Immundiciē uero uitia quæ q impurissima dicit. At si quæras unde hi sint in immundiciâ traditi, ex ea dixerim, quâ deo inferūt cõtumelia. Nam q dei nullâ habuerit rationē, nec illi attendit, mox uitæ totius iacturâ faciat, necesse est, quæ admodû inq; & David:

Tradidit in reprobym sensus quid.

Dixit insipiens in corde suo non est deus. Et paulo post: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studijs suis, transulerunt enim dei sunt, & circuecere cometicijs & fallacibus dijs. Coluerunt. i. re ipsa & opere, hodie se ferunt ad dixerunt, quos colerent. Gratia uel latra enim honor est, qd actu & opere exhibet, qd cultu nos dicimus. Neq; id simpliciter dixit, sed plusquam creatori adiunxit, comparatoe quadam criminem extollens. Verunt illi inquit est in secula benedictus. i. nil est iusto rum offensus contumelios, sed haud dubie in secula benedictus. Quippe cui maledicti non potest Amen uero id ipsum confirmat.

Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiae. Nam foeminae eos immutauerunt naturalē usum, q est contra naturā. Similiter autē & masculi, relicto naturali usu foeminae, exarserunt in desiderijs suis in inuicē, masculi in masculos turpitudine operātes. Et mercedem quam oportuit erroris sui in fementijs recipiētes. Rursum dei destitutionē, traditionē appellat. Nam quēadmodū hi q dei cultū ad idola trāserunt, in pditionē tradunt, sic & in uita abominabiles fiunt, q naturali uoluptate relicta quae & facilior & suauior sit, in eā quae cōtra naturā est collabū tur. Quae & difficilior est & insuauior, & prorsus abominanda. Cum enim cōmutauerūt, inquit, ostendit his ommissis quae sibi natura sunt insita, ad nepharia quae dā traduci. Dixit de mulieribus & tacite qdem turpe aliqd & obscenū, qd nec dici fas est. Dixit supra, & de uiris, qd in seimicē exarserunt, incētiua libidinis & furias explicās. Neq; enim re uenerae dixit cupiditate, sed turpitudine intulit, arguēs istiusmodi uiros naturā ignominia affecisse. Cum uero dixisset in desiderijs suis hos exaruisse, ne forte existimes libidinis esse hunc morbū, operātes adiecit. i. immunditiae operā dabāt, opus id fuit esse existimantes, recepta (q ad deo hi defecissent) mercede perennis sunt freti, quo fit, ut hac in turpitudine & foeditima uoluptate peccas luant. Vt pote quae praeter naturam sit & plena impuritatis. Hae autē Paulus infert, quia nōdum quierant de gehenna quippiam istis persuadere. Proinde dicit, & si gehennā disintendunt & futura supplicia, his tamen haec facta ad supplicium sibi futura fat sunt.

Et sicut nō probauerūt deū habere in notitiā, tradidit illos deus in reprobiū sensum ut faciāt ea quae nō cōueniunt. Ecce iterato actertio eandē sniam repetit, eodēq; usus est uerbo tradidit, ubiq; causam asserens, hocce. s. homines deū ob ipsoz impietate idcirco defersisse. Sicuti & hoc loco, quia nō probauerūt deū habere in cognitionē, unde & traditi sunt in uia nō ignoratiae sed meditatōis atq; scia. Quod sane deo est cōtumelia. Neq; enim dixit ignorasse hos deū, sed im probasse. i. nō iudicasse deū se habere in notione, sed ultro sibi delegisse impietate sectandā. Nō ergo p carne, ut haeretici ferunt, delinquit, sed corrupti iudiciū peccat. Sigdem priores illi dei notitiā improbarūt, deinceps a deo pmissi sunt in reprobiū sensum de ferri. Dei em a quouis secessio siue destitutio, in sacris literis traditio nominat. Et lepido qdem patrū nōnulli exemplo sunt usi, quo dictū id, tradidit eos deus, lenitēt. Dicunt enim hoc se haud fecus habere, ac si quis ne solē intueat oculos claudat, pgressusq; parumper, in foueā collabāt. Est praeterea tritū prouerbiū, nōdū sol ipse in specus, hūc illum uel in scrobē impegit. Nec ob id qd ira incensus sol hominem ptraffet, sed quia obstructis oculis lucē nō uidisset. Cur autē lucē sol minus pbeuerit si que ras, nimis quia oculos ille occlusit, ne lucē admitteret. Sic deos in ignominia tradidit passio nes, qbus ipse plane esset incognitus. Eiusmodi tamen dei ignoratio ab illis orta est, qui nequaqu probassent. i. non iudicassent dei se habere notionem.

Repletos omni iniquitate. Aduerte quēadmodū progrediēdo rem augeat. Cū em hos dicit iniquitate oppleros, arguit sane ad summā nequitia puenisse, infert deinceps & neq; spēs.

Fornicatio

Fornicatione. Omnem prorsus impuritatem hoc fornicatiōis nomine complexus est, Malitia. Id est, in proximum insidijs. Auaritia. Pecuniarum uidelicet cupiditate. Nequitia. Odio scilicet.

Plenos inuidia, homicidio. Ex inuidia gignitur homicidium, Abel enim cum ei a fratre inuideretur, necatus est. Et ex inuidia Ioseph morti fuit propinquus.

Contentos, dolo. Ex inuidia contentōes emanāt & doli, ut ei neceatur cui iam inuidetur, Malignitate. Ea, s. quae in profundo latet nequitiae, & bonitatem mentitur, Insurreones. Quiclam alienae derogant famae, Detractores. Qui palam.

Superbi

Deo odibiles. Qui deum oderunt, uel deo sunt odio, Contumeliosos, supbos, elatos. Iam maloz arcem conscēdit, supbiā. s. Qui em effertur superbia, uel bonū amittit qd egerit, quāto magis q mala. Neq; em poterit hic ppetrati facinoris ob insolentiā pēnitere. Verunt intelligas uelim supbos dei esse cōtēptores. Elatos uero homines asperrari, unde oritur cōtumelia. Qui em hoies paruificat, diuina simul iura & humana cōculcat. At si forte insolentia ipsa natura contumeliam antecedit, nobis tamen contumelia uideatur praecedere, deinceps eius mater internosci elatio.

Elati

Inuictores maloz. Neq; enim erat superioribus cōtenti, nisi malis excogitandis studerent. Paren

Parētibz nō obediētes. Quinetiā inqt uel naturā ipsam impugnant, qpe q uel genitorum insipientes. Et iure qdem. Quo em pacto qui praesentibus non obediēt (bus repugnant, quuntur bene momentibus, ab alio possent sapientiam edoceri.

Incompstos. Id est, conuētis & pactōibus nō stantes, infidos, s. & nutabundos. Incōpstiti qz quo intelligēti

Incompstos. Id est, conuētis & pactōibus nō stantes, infidos, s. & nutabundos. Incōpstiti qz quo intelligēti. Hb q; credere, sine affectōe, sine misericordia. Vbi em charitas ipsa refrigerit, mala omnia pcreat. Hinc est qd nec pacta seruamus, nec afficimur cuiq; nec ad misericordiā flestimur. Quā faue & Chrus sic refert: Cū autē abūda uerit iniquitas, charitas ipsa refrigeret, tracti nos natura ipsa quēadmodū & caetera animātia cōiungit, & copulat. Hoc tñ hi prorsus nō intellexerūt.

Qui cum dei iustitiā cognouissent, nō intellexerūt. Quoniam qui talia agūt, digni sunt morte. Non solū qui faciūt ea, sed etiam qui cōsentiant faciētibz. Ostendit superius quēadmodū q dei habere notione soluisent, omi sint iniquitate oppleti. Nūc uero arguit, nec esse hos uenia dignos, cū dicere nequeāt boni ignoratiae tenebamur. Norūt em dei iustitiā, ergo id ultro faciūtāt & sponte committūt. Quodq; deterius est, faciētibz assentiunt, quod sane est insanabili morbolaborantium.

C A P V T II.

Ropter qd inexcusabilis es o hō ois q iudicas. In q em iudicas alterz teipm cōdēnas, eadē em agis q iudicas &c. Cū diuerse sentiāt hoies, ideo fit ut mala plerūq; probem? p sepe etiā sedēdo in alienā uitā feram? sniam. Dixit de his q improbis assentiunt, nūc uero de iudicio uerba facit, inqt q. Inexcusabilis es o hō. Quidni? Nosti em dei iustitiā am, nec illud ignoras malos eē supplicio dignos, igit qd excuses nil habes q tui sitis iudices. Vide tur hoc loco ad primates ipsos quorū tñ id dictū uel hoibus caeteris. Ferre em sniam neq; q throno careat & magistratu. Itaq; q adulterz iudicat, seipm iudicat, necesse ē, q fit adulterio inuolutus. Vt pote qd iudiciū deceat, cōgruit tñ id dictū uel hoibus caeteris. Ferre em sniam neq; q throno careat & magistratu. Itaq; q adulterz iudicat, seipm iudicat, necesse ē, q fit adulterio inuolutus.

Iudicare qz sit periculosū

Scim? em, qm iudiciū dei ē scdm ueritatē, in eos q talia agunt. Ne forte dixerit qspā, ipse egdē & sum adulter, & uasi id qd iudicā. Et si alter qspā ob id ē affectus supplicio, ipse tñ nullas tuli pro adulterio penas. Infert Paul? ut hos acri? terreat, adulterij cruciatū. Neq; enim (ing) ē apd deū qd apd hoies eē dephēdit in terris iudiciū. Vbi eiudē criminis rei, alter plerūq; dat pēnas, ab alter innox? Cū deo uero haud qua sic ludif, cui? ueq; est in prauos iudicium.

Iudiciū dei.

Existimas autē o hō q iudicas, q talia agūt, & facis ea, q tu effugies iudiciū dei, an diuitias bonitatis ei? & patietiae & lōganimitatis cōtēnis. Ignoras qm benignitas dei ad pēnitentiā te adducit, sed m aut duriciē tuā, & impēnitēs cor theaurizas tibi irā in die irē & reuelatōis iustitiae iudicij dei, q reddet unicuiq; scdm opa eius. Dixit supius erroris mercedē & cultus, q creaturae defert his in rebus pfolui uanis hoibus, in quib? se impie gesserint, cū immundities ipsa satis his ad suppliciiū. Nūc uero aperit eis & cruciatū. Est em (inquit) aliud tibi tormētū genus o hō, nō em effugies dei iudiciū, qui em fieri id poterit, qui ne tuū quidē effugeris cruciatū, qd tñ nō pro ipsi us diuinā toleratiā natura, sed pro ipsoz duritiā futuz est. Theaurizas em (inquit) tibi iram, qui uero cōgestis scelerib? ea fuerint abusi, maiorē in se sequēdi causam pbebat, qd tñ nō pro ipsi us diuinā toleratiā natura, sed pro ipsoz duritiā futuz est. Theaurizas em (inquit) tibi iram, qui uero cōgestis scelerib? ea fuerint abusi, maiorē in se sequēdi causam pbebat, qd tñ nō pro ipsi us diuinā toleratiā natura, sed pro ipsoz duritiā futuz est.

De toleratiā q bus salutaris.

Quo pacto (inquit) fieri id pot? Quia cor impēnitēs geris, & ad bonū aliqd exequendū & durū sane & inflexibile. Cū igit nec dei bonitate ductus lenis, nec pēnae formidine flecteris, quid dici te durius pot? Die uero iudicij cū dice ret, & reuelatōis, & iusti dei iudicij adiecit. Et merito quidē, ne forte existimes dei iudiciū in ira futuz, qd sane pter dei naturā foret. Reuelatio inquit oim fiet, & ita, ut p dignitate reuelatoz futura sit & retributio. Eo q; & iustū fiet dei iudiciū. Apud nos uero, qm opa occultant, eo nec cōstās ē a quitati locus. Ibi uero quia recta patebūt oia, & rectū iudiciū subsequat necesse est.

His quidē qui cōtendunt patientiā boni operis, gloriā, & honorē, & incorruptionē quae tentibus uita aeterna. Cum inquit, dnm singulis a qua bonoz premia impertitur, rem clarius aperit. Cui uero per boni operis patientiā subdit, duo mox exprimit. Altez qd animo minime concidendū sit, nec plane desidē incumbendū, sed rectis facinoribus insistentū perpetuo, nec infide tantū spes omnis habenda, nisi & bonis operibus admittatur. Incorruptionē uero cū inquit, resurrectionē indicat. Deinde infert. Postq; autē resurgemus nō omnes ad unū, sed hi qui dem ad gloriā, hi uero in suppliciiū, eo q; gloriā dixit & honorē. Huius itaq; omnis diuina oratio eiuismodi est, ut plane affirmet deū ipsum futurā eis gloriā honoresq; largitur, qui eos & conquitunt & recordant. Porro & incorruptionē datuz resurgentibus uitam, s. sempiternam. Quae rat aliquis quoniam pacto hae gloria & honor cōquiritur & incorruptio; Nempē dum in rectis operibus pmanet. Qui enim actōibus bonis insisit, stabiliq; in aduerfium fuerit & constans, is sane & gloriā, & honorem haud dubie quærūt. i. incorruptibili deo incorruptibilem bonoz fruitionem depōsit.

Animo nō esse concidendū. Nō in fide tm, sed etiā i bonis opibus spes ha beuda.

Itis autem qui ex contentione non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in oem aiām hominis operantis malum, iudā primū & Grecci.

Contentio est mentis qdam fineratione excessus. His itaq; ex contentioe ingt. i. contentiose no ignorantia, sed altercadi studio nequiores redduntur, ideoq; nec ueniam merebuntur. Cu uero ueritati diffidimus, & obsequimur iniustitia, sponte delinquimus. Non enim inuiti coactiue id agimus, sed uoluntarij. Aduerte aut, ut deus asserat aeterna uitam largiri, macta uero nequaqua. Neq; enim iram, indignatione, tribulatione, & angustia dixit a deo inferri. Erit aut subintelligitur, ut superior oratione cocludat. Viuificandi igitur deo inest facultas, nobis uero prae nostra ignauia supplicij & cruciatus. Cum uero oem aiam hois ingt, Romanos frenat elationem perinde ac si dicat, uel si regia qsfid dignitate ornatus, & quae mala sunt operetur, i. malis opera dis intendat, nec demum poeniteat, haud qua; est dei sniam euasurus. Neq; enim hois mala facit tuis tulit, sed operantis, utpote q praemeditatus, & sciens quae mala sunt semper peragat. Nam & Iudaeus ut plus diuinae suscepit disciplinam, ita erit & maior dignus supplicio. Nam & pote tes potentius, & sapientiores acrius cruciabuntur.

Gloria aut & honor, & pax omni operati bonu, Iudaeo primu & Graeco. Non enim est psona acceptio apud deum. Nititur Paulus in his quae subsequitur ostendere, nec circuncisionem ipsam, neq; praetutu efficeret ppiam, aut fide inducere qua homo iustificetur. Hoc cu illi animo infedisset, Iudaeorum ritus & caeremonias cofutat. Vt id agat, uide qua utatur prudencia. Exordiu ab his sumit ofonis, q Christus aduentu praecerat. Aferens mundu malitia esse oppletu, & supplicij esse mortales, Iudaeu primo & Graeco obnoxios, pro certo ducens, pccnas Graeco ob comissa datur, proinde confirmat eosde pro recte factis honore assecuturos, si ita ab opibus ipsis & honor & decus maneat. Supuacanea ergo lex erit & circuncisio, nec supuacanea solui, quin erit Iudaeo acrioris tormeti occasio. Nam si Graecus, neq; a naturali lege instructus danabitur, loge magis Iudaeus q ab ipsa lege instructione accepit. Cu igitur rei sensum pceperit sequere & dictione graeco, graeco significante & gentile. Vnde hoc no Idolog, sed dei cultores dicere, & qualis Melchisedech, qualis Iob, quales & Cornelius, qualis demu Cornelius ille. Sic pterea & Iudaeos hos esse affirmat, q ante Christi aduentu extitissent. Volens aut studiosius circuncisio nem ipsam ostendere nulli e momentu, neq; aliquid posse, repetit tpa illa superiora, arguitq; nil prorsus differre graeco, deum colente, & Iudaeu recta operante. Qd si ante Christi aduentu, cum maxime res Iudaeorum floureret, nil ipsi plus ppiam essent praeter ceteros cocsecuti. Eo magis hoc tpe, quia uel eos lex fuerit euacuata, & sine iam naeta nemini praestant. Haec autu ideo infert, ut Iudaeorum deprimat insolentiam, q gentile nullu admitteret. Gloria inquit & honor & pax. Et sane mudi haec bona & obturbatores habet & bella, ppe quae & liuore petunt & insidij. Quin imo uel in nemo insidiet, is tñ qui illa possidet uarie obturbat. At illi cui apud deum est, uel honor, uel gloria, quietem affert & pacem. Quia agitari insidij pot, nec curis offendi, cuq; incredibile posset uideri honoru hmoi gentili cuiq; posse contingere, q nec lege, nec prophetas aliquos audisset, factu id facile affererat, cum inquit, nullam esse apud deum personarum acceptioem. Neq; em (ingt) cuiusquam ueretur psonam deus, sed opa & facta disquirit. Cum graecus itaq; nihil sit Iudaeo actionu ratione dispar, nil impedit quin pari sit honore dignandus. Quapropter nihil erit tibi Iudae post legis tuae uacatione, aduersus gentilem quempiam gloriadum, siqdem cum tua florere int, uel gentilibus aliquis q bonis operibus inhaesisset, te haud qua; fuerit honore inferior.

Quicunq; em sine lege peccauerunt, sine lege & peribut, & quicunq; in lege peccauerunt, p lege iudicabitur. Non em auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Ostendit superius Graeco quae ac Iudaeum honore dignandos esse. Nunc uero Iudaeum infert grauius iudicandū. Graeco siqdem siue gentiles, q sine lege peccarint, i. sine ulla legis doctrina, sine lege cruciabuntur. Hoc est, leuiore cruciatu subibut. Vt pte q lege caruerint, qualigarentur. Sine lege em illud praedit, quasi sine illo; danatioe. Iudaeus uero in lege delinquit, i. in legis pcepta peccauit, propterea & lege iudicabitur, i. condemnabitur. Qu lex ipsa acris criminando hunc urget, & maiore in modu condemat. Quo ergo pacto id iactas Iudae gra te no indigere, quia sis ex lege iustificatus? Ecce nuc plane argueris, nil tibi hanc qua; iactas lege pfuisse. Habes itaq; longe magis gra opus, q Graecus ille. Vt pte q nihil fueris iustitia, sola legis auditoe a deo pmeritis. Possunt utiq; apud mortales legis auditores equitate praeferre, qd facere apud deum non ualent. Siqdem q legem exequentur & seruant, iusti habentur.

Cum em gentes quae legem non habent naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt, eiusmodi non habentes ipsi sibi sunt lex, q ostendunt opus legis scriptu scia ipso;. Cum em aliquid est de rebus Iudaeis asserurus prudetius loquitur, ne in legem dicere uideatur, quam ut exollat & magnificat, inquit: Cum em gentes quae legem non habent, mox illud quae legis sunt faciunt, i. naturali quodam instinctu, admirationi sunt. Quia cum lege careret, lege sunt executi, eozq; cordibus non literas, sed opera insculpere, & in testimonium bonitatis duce natura, p lege sunt usi. Proinde tres legum sps explicat, quae scripto, i. natura & operibus cofiant. Gentes itaq; lege caret quae scripta est. Natura, quae legis sunt factitat. Cuius nam legis? eius, i. quae operibus constat. Legem uero non habent. Quam legem? Scriptam uidelicet. Sed ipsi sibi loco sunt legis.

Natura

Natura em pro lege utunt, qui & legis opera praef se ferunt. Cuius? eius nimis, quae re & opibus adimplet. Vide q modeste haec dixerit, ne Iudaeos uidere ineffere. Quo em pacto no incessiuisset, si omnia effudisset apertius, eo em niret uisisset recidebat oratio. Qui uero sine lege sunt, natura praetua, quae legis sunt faciunt, eozq; & praef ferri his debet, qui sunt a lege instructi. Abstinuit tñ id dicere, & Iudaeus quiddam subinxiit, uidelicet q sibi, p lege essent. Vñ id plane argumeto e si perioribus seculis & ante q lata lex esset, fuisse natura humana omni, puidentia freta. Obstruit pterea & illis ora, qui forte hmoi obieissent, cur em ab initio deus no se huc ad nos coculit, hoies ad bonu instructurus. Inquit igitur bonos, malosq; illu a principio dedisse mortalibus cognitio nem. Vez, cum nihil se uel hoc pacto proficere prauidisset, ipse demu aduenit.

Et inter se inuicem cogitatione acculantiu aut defendentiu in die cum iudicabit deus occulta hoim scdm euangelii meū per Iesum Christu. Meminit hoc loco, quaedammodu uniuersi sumus dei iudicij subituri. Tunc em cogitatioes humanae partim inculabunt, partim & excusabuntur. Quo in iudicio nec accusator est opus nec defensor. Vt aut formidine augeat, abscodita dixit, no pcta. Cu hoies aperta & patetia iudicet malefacta. Deus uero uel occultu fit iudicaturus per Iesum Christu scdm euangelii meū. i. p Christu Iesum mihi demandatum.

Si aut tu Iudaeus cognoueris & requiescis in lege, & gloriaris in deo, & nosti uoluntate eius, & probas utiliora instructus per lege. Cu graeco dixerit legis opa facietu nihil ad salutem deesse, comemorat demu quae apud Iudaeos sunt potiora, & quibus illi cofisi & gloriatur maxime, & in gentes ipsas superbiunt, & primu Iudaicu nome, qd haud secus hi magnificiunt, q nos Christu num. Meq; em dixit Iudaeus es, sed Iudaeus cognominaris. Iudaeus em cofessus dr, & Iudas hebraice cofessio interpretatur. Et acquiescis legi, i. nihil laboris infumis ut circuuagus quae fieri oporteat instruaris. Sed lege habes te instituentem, deinde iactas de tibi esse beneuolu, quippe qui te honoribus auxerit. Quod sane ultimae demetiae est, dei abuti beneuolentia in proximi tui contemptu. Et eius nosti uoluntate, et uidelicet, & probas utiliora, i. magis de cetia, iudicis, i. quid fieri deceat, quid ue factu sit indecorum.

Confidit te ipsum ducere ee caeoz, lum ee eoz qui in tenebris sunt, eruditore insipientiu, magi stru infantiu, habentem formam scienciae & ueritatis in lege. Dixerat supra legis auditione nihil cocducere, nisi q opa praesto sunt, nec legis auditores tñ ee apud deum iustificatos, sed legis factores. Id est, qui ea quae legis sunt exequentur. Nunc uero tm egeris, nil prodest. Quin exhibet potius maioris cruciatus occasionem. Et cu plurimu hac Iudaei pceptoria dignitate iactaret, ex ea magis eos ridiculos arguit. Quietia cu caeoz duces, & insipientiu eruditores appellat, illo; obtrahat insolentiam. His em no minibus illi se duces, & alio; lum ee, & eruditores profitebantur. Gentiles uero profelytos in tenebris degentes, insipientes & stolidos dicitabat. Habes igitu Iudae formam cognitiois & ueritatis, no in opibus ipsis aut ullis officijs, sed sola in lege hac tua constituta, tibi q; ipsi & soli cofidis, qua uir ruti formadae sis facultate adeptus. Nec secus agis ac solet, qui apud se imperatoris statua habeat, nequeat tñ illi assimile effigiare, cum alter accedat qspia qui nec uisam ad uer; effingat & imitetur. Singuli itaq; pceptores in discipulo; mentibus figurat boni cognitione & ueritatem. Qui si quid profuerint, perfectiores habentur. Sin uero tales existimabuntur, quales hi sunt quos nunc apostolus improbat. Nonnulli uero formam accipiunt pro metita aliqua, & simulata cognitionis imagine. Proinde dicit, nondu Iudae ueram aliquam es dei notionem, religionem, pietatem uel assecutus, sed fucatum potius adumbratamq; tenes.

Qui ergo aliu doces, te ipsum no doces qui praedicas no furandū, furaris: qui doces no mcechanda, mcecharis: qui abominaris Idola, sacrilegiu facis: qui in lege gloriaris, p praeruaricatione legis, deum in honoras. Nomen em dei per uos blasphematur inter gentes sicut scriptum est. Sciscitatio oratione orditur, Iudaeos uituperas. Qui de doctrina rantanter iactaretur. Dicit aut sacrilegium quodcunq; hi ex Idolog oblationibus subtraxissent. Quae & si abominari sunt uisi, uicti tñ habendi cupiditate, immolationes eiusmodi attrahabant. Deinde quod grauius est, su inducit, sic inquis, q em in lege gloriaris tanq; per legem sis honoribus a deo donatus, per legis transgressum, deum honore fraudas, tribus hic modis delinquitur. Primo, quia honoru non deferunt deo. Secundo, quia haud qua; huc ueneratur, qui se fit honoribus profecutus. Tertio, quia legi qua sunt honores adepti, eandem transgrediendo ignominia inferunt. Proinde ne ultro uideatur hos criminari, Eliae dicitu producit, eosde inculantis. Quod sane debet intelligi, cum sicut scriptu e, ingt apus, sic duplex illis obicit crimen. Et quod no solui ipsi deo contumeliam inferunt, sed alios in id scelus inducunt. Et ad ea quae legis sunt non modo nullos institunt, sed quae contra hanc faciunt, alios edocent, ut deum, quod longe est a lege diuersum, gentes maledictis incessant, quippe quos uiderint corruptis moribus uiuere, deum dixerint charitate completi, ideoq; & hunc maledictis insectantur.

Circuncisio quid ee prodest si legem obserues. Si aut praeruaricator legis sis, circuncisio tua praetium facta est. Quoniam circuncisionem Iudaei plurimi faciebant, non statim initio su-

Natura humana est sine lege, p uideria fulta, & z huc

Occulta solus deus iudicat

Judas & Iudaeus quid hebraice

Profelytus laet fine aduena et peregrinus.

Iudaeus q pl' de discipline suscepit p' punitendus.

Iudaeorum insolentia:

De opa no gemois disquirit.

Haec mit' p' punit' q' Iudae

Tres legu sp' cics.

Et circūcisio

peruacaneam hanc & inutilem dixit, sed uerbis dūtaxat uidetur probare, cum re penitus tollat, & improbet. Fateor, inquit, circūcisio nō esse inutile, si legē ipse seruaueris. Neq; hāc dixit mi nus prodesse, ne illā & aspernari penitus & afficere ignominia uideat. Exprimat autē hic Iudaei hoīem, aperitq; cuius ille momēti sit, cū inq; circūcisio nō factā esse p̄putiū, & eundē enudat cor de eē incircūcisum. Porro circūcisiois duas explicat spēs, & p̄putia duo, illas q; dem apparētes & quae sub aspectū ueniūt, hāc q; cognitōe & mente cōplecti possent. Quāret aliq; cuiusmodi ergo erit apparēs hāc circūcisio: Ipsis nēpe quae fiat in carne, spū uero qualē dixeris: Tuū nōmi rā qua uita p̄cedant, pōt & aliter spiritalis hāc circūcisio ita intelligi, ut eā dicamus inesse cuiq; q; gētīlis sit aīo, nec aliqd substulerit uitio. Inquit igit Paulus cū fueris scdm carnē hāc circūcisio, nihil tū eōs egeris, quā lege iubent, spū eris incircūcisus, & p̄putiū p̄cisioē carebis, quē admodū & qui carnis p̄putiū nō absciderit, legem tñ seruauerit, spiritus erit proculdubio circūcisus, qñ & carnis uita sustulit, quod clarius in sequentibus explicat.

Et circūcisiois species duae

Spiritalis circūcisio

Si igit p̄putiū iustitiā legis custodit, nōne p̄putiū illius in circūcisio nē reputabit. Nō em inq; p̄putiū circūcisio nē lege prestare. Graue em id & molestū foret, sed pro circūcisio nē id duci. Si itaq; ut circūcisio recta sit actio q̄dā, p̄putiū uero prauū sit facin? Ad uerē autē quē admodū nō illud iustit, cū p̄putiū legē seruabit. Poterat ei q̄ illi his dicitis occurrere. Quo ei pa cto poterat ab eo q; in p̄putio esset, lex ipsa seruari: Esse nāq; in p̄putio, legis ē plane p̄uacatio. At q; pacto iustitiā legis dixit, nimis quia iustificari ex illo uident opibus. Circūcisio em haud quāq; opatio erat, qn potius p̄uasio q̄dā, ut patiēter ferret circūcisiois. Itaq; nec legis iustificatio dici circūcisio p̄t. Erat em in signū tradita, ne gētibus admiscerent Iudaei.

Et circūcisio cur tradita Iudaeis in signum.

Et iudicabit qd ex natura ē p̄putiū legē cōsumās te, qui p̄ lām & circūcisio nē p̄uacicator legis es. Nō em qui in manifesto Iudaeus ē, neq; q; in manifesto in carne circūcisio, sed q; in absco ditō Iudaeus & circūcisio cordis in spū nō lra, cuius laus nō ex hoibus, sed ex deo ē. Hoc loco aperte duo p̄putioz ḡia explicat. Naturā alterz uoluntatis, ut dicitū ē. Cū nihil quis spū naturā, i. ingenta resecut uita, & circūcisiois duas, carnis, s. & spūs. Inquit igit: Naturale illud p̄putiū, qd uitioz circūcisio nē iam tenet, quia legē adimpleat. i. legis, ut diximus, iustitiā, iudicabit, hoc est, condēnabit. Non circūcisio nē, id em Iudaeos nimis offenderet, sed te qui circūcisus scdm carnē uideris, cū sis incircūcisus corde. Quia legis trāgressor factus es. Haud quāquā igit circūcisio nē uituperat, quippe quā uenerari uidet, & laudibus summis extollere. Sed in eum inuehit, qui illi ignominia irrogat. Post hoīz oīm perspicuā assercionē, definit etiā quid in se ha beat Iudaei nomē, arguitq; Iudaeos oīa ad ostentationē moliri. Neq; em in propatulo, inq; Iudaei, sed qui in absco ditō, q; nil prorsus corporaliter agat, sed spiritaliter, & sabbata, & sacrificia, & purgatioes intelligat. Cū uero circūcisio nē cordis inq; in spū ecclesiasticā uitā iter oñdit, & ad fidē inducit. Hāc nāq; & corde cōstat & spū, & in laudē adeo affequitur, qui corda scruta. Nec scdm carnē sniam p̄fert. Summa autē quae ex his pōt cōplecti, eo tēdit, ut recte ducēda sit uita. Cū uero incircūcisus, siue grācū, siue gētīlē audieris, non Idoloꝝ cultorē intelligas, sed eū qui deum & colat, & uirtute sit p̄ditus, & nulli sit, ut ante diximus, legi obnoxius.

Laure ad Iudaeos loquitur Paulus.

Et circūcisio eoz dis.

Quid ergo amplius est Iudaeos, aut quae utilitas circūcisiois, multū per oīm modum. Prīmū quidē, quia credita sunt illis eloquia dei, quid em si quidā illoz nō crediderūt nūquid incredulitas illoz fidē dei euacuauit? Absit. Cū ex eo qd, nō em in manifesto Iudaeus est dixit, quae legis sunt penitus eiecisset, p̄t uident obiectio nē aliquā imminere, in hāc se parat. Dicit aliquis, si prorsus, ut inquis, circūcisio ista inutilis, cur ergo electa est gens Iudaeoz. Hunc in modum obiecta dissoluit, asserens plurimū adiutos esse Iudaeos. Cūq; id ipsum affirmat, nullas Iudaeoz uirtutes cōmemorat, sed de dūtaxat dona & gratiam. Nec Iudaeos inquit ceteros supare, quia hāc, illave gesserint. Sed quia credita sunt illis dei eloquia, quod sane dei est beneficium, nō illoz officium. Quid em illud, credita sunt p̄tēdit, nisi quia oblata acceperint. Quippe qui a deo dignati semper sint, ut oracula superne demissa exciperēt. Rursus tñ & alia in mediū profert, ostenditq; eos diuini eloquijs, quibus sunt honorē emeriti, fidei nihil adhibuisse. Id tamē ex alio quodam inducit: perinde ac si dicat aliquis, quid enim dei eloquia profuere minus credentibus: Quā obiectio nē uidet hic soluere cum nō Iudaeos, sed de um excusat hoc modo. Si fidē hi nullā diuini eloquijs perstiterūt, quid deo officit, num incredulitas illoz fidē dei euacuauit: id est, credita dei eloquia & beneficia. Tantū em abest, ut illoz infidelitas deo officiat, ut ex eo gloriā sibi potius uendicat, cū in eos uidentur beneficis qui se affecerint ignominia. Vides quemadmodum hos crimini fecit obnoxios, uel hīc ex rebus quas illi gloriā ducerent, id est, ex lege accepta.

Iudaei honora ti plurimū sunt a deo.

Et autē deus uerax, oīs autē homo mēdax, sicut scriptū est: ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cō iudicaris. Dixit superius, quid em, si quidā illoz nō crediderūt. Sed postq; nō aliqui sed omnes sunt usi ea incredulitate teneri, prudētī of one usus, ne grauis appareat, qd re actū est, sub dubiū ponit. Perinde ac si dicat, cōcedat hos oēs incredulos factos, quid tum? num uel ex eo iustificatur deus: id est, si res ueniat in disceptationem, & dei in Iudaeos beneficia suppetuntur, & Iudaei

& Iudaeorum in deum merita discutiantur, erit haud dubie penes deum uictoria, quemadmodum & Dauid testificatur. Est autem deus uerax, id est, ut manifestetur, ostendaturq;.

Obiectio pulcherrima

Si autē iniquitas nostra iustitiā dei commendat, quid dicemus: Nunqd in iustus est deus qui inferat irā, scdm hoīem dico, absit, alioqui quō iudicabit deus hunc mundū. Obiectio nē indu cit hmoī. Deinde quārent nonnulli, si deus cum de nobis sit bene meritis, ingratos nos sentiat, iustus arguit uel potius uictor euadit, ut pote qui ob immēsam eius clemētiā, uel in indignos cōferat beneficia, cur demū irā inferat: id est, cur nos supplicio afficit: Qui illi & iustitia sumus, & uictoria causa. Soluti itaq; obiectio nē hanc Paulus, & sapienter admodū. Sane inquit haud quāquā deo eris iustitia causa, cum te affecerit cruciatus. Esset nāq; iniquū, eū qui uincēdi obtulerit causam, a uictore p̄enas subire. Deus uero nulli hoīm inferat iuriā, Nam quo pacto esset mundū iudicaturus, qui nullā seruare in alios equitātē: Fit igit ut deus nil sit cruciādo iniustus, ergo nec tu illi uictoria causam attulisti, quia in eū deliqueris. Fieri em poterat, ut aliter sibi uel nulla tua per se ita improbitate, uictoria pareret. Hoc autē secundū hoīem dico, sic intelligitur. Istiusmodi ipse pro deo secundū cogitationē humanā respōdeo, hoc ē, quantū licet homini p̄ uehi cogitatur. Habet enim ineffabiles quasdam rationes, quodcunq; egerit deus, quā uel supra humanos sunt sentus, & nostra nil indigent responsione.

De iustis

Si em ueritas dei, in meo mēdacio excellit in gloriā ipsius, quid adhuc & ego tanq; p̄cōr iudicor, ac nō blasphemamur. Et sicut autē nos quidā dicere, faciamus mala ut ueniāt bona, quoz dānatio iusta est. J. Repetit eadē ut clarius pateat. Si em deus, inquit, ex meo trāgressu iustus apparuit & uerax, quid ob id iudicor, qd in dei gloriā egerim. Neq; em dānatoe, quin potius cō roma sum dignus, qd sane si neq; deprehēdit. Quod ergo de me dixerit, greci, falso dicit. Greci nāq; cū Paulū audissent, ubi abūdauit p̄cōr, super abūdauit & gratia, p̄dicantē, nō sine irrisioe iactabāt, dicere Christianos folere, faciamus mala, ut ueniāt bona, & delinquamus plurimū, ut ab idē & gratiā cōsequamur. Hāc igit quae Graeci & maledictis in nos & obrectatioibus dicti tabāt, uel nunc cōtigitis uidebunt, si deū asserimus eo bonū uideri, quia ipsi & improbi sumus & ingrati, qd tñ haud ita se habet. Graecoz em semper mēdaciū dicta sunt illa, quoz dānatio iusta est, hoc est, iuste cruciabunt, nō ergo uel ipse iustitia deo p̄beo causam delinquent, quippe qui deo iudicor quia cōmiserim, nec iudicarer equidē si ad dei gloriā ipse delinquerē.

Et acci menda ces

Quid ergo, p̄cellimus eos: Nequaquā. Cautati em sumus Iudaeos & Graecos oēs sub p̄cō esse, sicut scriptū est: Quia nō est iustus quisquā, nō ē intelligēs, nō ē requirēs deū. Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, nō est qui faciat bonū, nō ē usq; ad uisū. Sepulchra patēs est guttur eoz, linguis suis dolose agebāt, uenenū aspūdū sub labijs eoz, quoz os maledictione & amaritudine plēnū est, ueloces pedes eoz ad effundendū sanguinē, contritio & infelicitas in uis eoz, & uia pacis nō cognouerūt. Nō est timor dei aī oculis eoz. Dixit superius aliquid fuisse Iudaeis abundātius datū, quia lex illis credita esset. Nūc uero ostendit nihil hos affatim habere, qd ad proprias actioes, nā cū rem creditā minus seruasse, magnopere potius improbant, abundātius tñ aliquid habere sunt p̄tēter uisū, quia fuerat a deo electi. Sed postquam ex suis operibus deū ignominia affecere, & eū nequaquā sunt uenerati, qui amplissimū illis honorē cōtulisset, nō solū nil habēt q; ceteri abundātius, sed reiecti damnant. Inquit igit tanq; ex Iudaeoz persona. Quid ergo p̄cellimus, i. plus quippiā sumus ipsi q; ceteri consecuti, quo p̄stare uide demur Iudaei, & a deo probari: Vt pote qui & legē & circūcisio nē accepimus, neq; inquit) Si quidē Iudaei quis criminibus, ne maioribus dixerim, sint cū Grecis obstricti. Vnde id liquet si quāras: ex Dauid nimis; & Esaiā prophetis. Dauid enim dicta sunt illa, nō ē iustus nec unius, & aduq; illud eius terminatur orō, maledictioe & amaritudie plēnū ē. Deinceps Esaiā sunt hęc ueloces pedes eoz ad effundendū sanguinē, ad uia usq; pacis, & nō cognouerūt, producti autē & Iudaeoz crimatores prophetaz clarissimos. Et quē admodū de Iudaeis hi se uenerāt patefacit, eoq; & Esaiā dictis explicitis, rursus & Dauid protulit, Esaias quidē liquido de Iudaeis ediferit, & Dauid subsequit. Simul ac enim quis a bono diuertit, prorsus inutilis reddit, est em nequitia aliud nihil, nil peruersio quā dā naturalis cuiusdā ad malū lapsus, ita ut ad ea q; cōtra naturā sunt, hoīem traducat, eūdeq; nullius usus efficiat. Ita enim nō ultra hoc uirō utit ipsa natura, sicuti ne q; agrotantē ad eius opera exercebit cōtritio & calamitas, i. delictū. Nil enim magis q; praua facinora ob ipsoz inaequalitatē aiām cōterūt. Virtus uero tanq; naturale qdā inditū inditū ē bonū, qd nos leniter facit, placideq; deserit. At malignitas ipsa & uicia lōge se aliter hnt, siquidē hoīes diuerse & uarijs modis exagitat, excessuq; qdā defectuq; innotescūt, unde & nobis disparet qdā & cōcōsio animi pariūt motus, ne dicā futura supplicia, per pacis autē uia intelligas uelim eam quae pro dei uoluntate degitur uitam, hāc quippe est quietudinis uia, tollite, inquit, iugum metum, & inuenietis requiem, id sane iter ad ueram Christi pacem traducit.

Iudaei a deo electi, postea in gratiā ob id ius ste dammati

Inutil reddūt, q a bono diuertit

Vir bonus est naturale.

Si cum autē quae cunq; lex loquit, ut omne os obstruat, & subditus fiat omnis mundus deo. Ne forte id dicant Iudaei, nihil ad se huiusmodi dicta spectare. Inquit Paulus, quodcunq; lex ipsa loquitur, illis iri denuntiatum, qui sunt legi obnoxij. Cur enim necesse est, ut lex quae uobis sit tra

haud fecit circuncisionem iactare hac ualeat, quam hi qui & si faculū alique ob signatū ostentent uacuis tamen nulli deprehendatur, ludæus igitur mar supium gestat circuncisionis signo nu nitiū, cum fidei uicium habeat notionem, cuius signaculum est circuncisio.

Promissio facta Abrahæ

Non enim p lege promissio Abrahæ aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed p iustitiā fidei. Si enim q ex lege hæres sunt exinanita est fides, abolenda est promissio. Ostendit iustificatiōne haud quāq ex lege, sed ex fide fieri. Nunc uero asserit Abrahæ promissionē nō ex lege, sed ex fide fuisse æquitate effectā. At qualis fuit ista promissio. Nē p ut mundi hæres efficeret. Hoc est, ut in eo uniuersus benediceret orbis terrarū natiōibus. Si enim (ingr) lex fide donaret, eēt hæc fides exinanita. Hoc est, inanis prorsus & inutilis esse cōuinceret. Quis enim ultra illius cōsequendæ susciperet curā, si lex promissionē præberet. Nequaquā res ita se habet. Nā Abraham promissionis factus est hæres, non lege. Quippe quæ nulla tunc esset, sed fide, quemadmodum & scriptis proditum est, credidit Abraham deo.

Abrahæ fides.

Lex enim irā opat. Vbi enim nō ē lex, nec puaricatio. Cōfirmat hoc loco pmissionē ipsam p legē inane reddi. Ingrt enim, legē sequit puaricatio, legis uero trāsgressio irā opat & maledictionē & supplicium infert. Qui autē supplicio fuerit ad iudicatus, q pacto poterit mundi hic hæres fieri?

Ideo ex fide ut sedm grām firma sit promissio omni semini, nō ei q ex lege est solū, sed ei qui ex fide est Abrahæ, q est pater oim nostrū. Sicut scriptū est, qa patrē multarū gētiū posui te ante deū, cui credidisti. Cū cōster legē irā inducere, ideo Abrahā (ingr) fuisse iustitiā & hæreditatē adeptū, ut oia p grām cedant. At cui rei cōducet hæc grā? Nimirū ut promissionē cōfirmet. Nō enim in legis morē, ullā habet in se præuaricationē, ut q semel effecerit, nihil habeat firmitatis, uerū cū uniuersa sint in dei, cū grā, tū misericordia sita, profecto q ab eo cōferunt stabilitate & certa omni semini, id ē credētibz cūctis existimāda sunt. Neq; his solū q ex lege fuerint, i. circūcisiois. Quinetiā & in præputio cōstituti, q semē Abrahæ sunt, & iudē ex fide. Ita sit, ut q si de caruerint, neq; eius ex femine arguant, pducti. Qui oim nostrū est parēs, credētiū. f. Quēadmodū scriptū est, qa patrē multarū gētiū te cōstitui corā deo cui credidit. Hos; talis est sensus. Abrahā cūctoz est p̄r an̄ deū, i. ad instar dei est p̄r. Et quēadmodū ille est oim parēs, ita & is nō naturali sanguinis nexu, sed fidei propinquitate cūctoz est genitor. Propterea & illud adiecit, cui credit. Vt arguat hunc pro præstita fide in præmiū accepisse, ut p̄ oim fieret. Qd si hūc ludæus ipse haud quāq admiserit, imminuisti pculdubio honorem, quē ille ē ex fide promeritus.

Abrahā cūctoz in p̄r aut dicitur

Qui uiuificat mortuos, & uocat ea q nō sunt, tanq̄ ea q sunt. Quod supra dixerat, hoc loco cōfirmat, credidisse scilicet Abrahā, posse deū & huius corpus demortuū excitare, reddereq; & illi feminis genitalis uigorē. Idcirco nūc ingr, q uiuificat mortuos, illud uero, q uocat ea q nō sunt, tanq̄ ea q sunt, ideo intulit, ut ostendat deo nil prorsus impossibile, uel eos q Abrahæ liberos facere, q nō essent Abrahæ liberi. Et senescētis demortuā uere naturā ad filios procreādos habile reddere. Nec sane q deducit (ingr) sed q uocat. Nā quēadmodū nobis difficile est, suis nominibus appellare, quæ uisuntur & constant, sic illi facile quæ nusq̄ sunt constiturere.

Ismaelitæ ex Abrahā per naturam, non per fidem.

Qui contra spem in spem crederet, ut fieret pater multarū gentiū. Nequaquā inquit existimasse fuisse honoribus Abrahā temere insignitum. Qui enim fidei aliter poterit, q spem præter humanā diuinæ præstitit fidē, futurū se multarū gētiū patrē, nec Ismaelitarū quidē, qui ex se nō si de, sed natura fluxissent, sed eorum qui fide sui similes forent.

Secundū qd dicitur est ei. Sic erit semē tuū sicut stellæ cœli, & sicut arena maris, & nō est infirmus fide, nec cōsiderauit corpus suū emortuū, cū fere centū annos esset, & emortuā Sarę uulū, in re promissioe etiā dei nō hæsitauit diffidētia, sed cōfortatus est fide, dās gloriā deo, plenit̄ sime sciēs, qa quæcunq; pmisit deus, potēs est & facere. Illud qd paulo an̄ diximus, spem præter oem humanā, diuinæ Abrahā fuisse potestati cōfissum, hoc loco cōfirmat. Videlicet, q denūtiatū illi fuisset semē eius ut astra cœli futuz, & ut maris arena. Ipse q; nil fide infirmus, quin ea, uel enixe seruata, nulla sui corporis ratiōe habita, q esset ætate multa cōfessū. Nec Sarę uulua cōsiderata, duplici mortificatione affecta, id est senio & sterilitate demortua. Nō hæsitauit, hoc est, nil prorsus habuit, q ille ambigeret. Quin statim psidē fortior est effectus. Aduerte autē quē admodū asserat magnis animi uiribus indigere credentē. Fuere tū nōnulli, q fidē eo parui existimaret, qa nihil in se præferat difficultatis. Opera uero ob id magnificiā, qa plurimū habet sudoris, firmitatēq; & robur exposcunt. Necessarius (ingr) credēti erit excessus, & fortis animus, ut diffidētiā repellat suggestiōes. Siquidē Abrahā ut fide inualuit, deo retulit grās, nil humanis ingr situs est uerbis. Quin ea q digne dei sunt gloria cōtemplatus, credidit illum indubitātē facere posse, quæ fieri nequirent. Quod sane in dei gloriā cedit. Qui igitur deo fidē nō adhibuerit, sed hærens & dubius pleraq; animo uerfat, nullam refert gloriā deo.

Sara semio et sterilitate affecta

Ideo reputatū est illi ad iustitiā. Non est autē scriptū nisi propter ipsum, qa reputatū est illi ad iustitiā, sed etiā ppter nos, qbus reputabit credētibz in eum q suscitauit Iesum Ch̄m dñm nō solum a mortuis, q traditus est ppter delicta nra, & resurrexit ppter iustificationē nostram.

Cum magna qdā de Abrahā explicasset, ne q forte occurrēs, inquit, qd nra hoc interest. Sic sub-

Sic subdit, quoniā nostri ob grām scripta hæc sunt, & ad iustitiā nobis fides ista concedet, haud isto modo paremus in eū credēs, q & Iesum a mortuis reuocauit. Quod si sub dubiis maneat, quo pacto poteris adipisci salutē, Nō scendus prærea, qui tua oia aboleuit delicta. Qui nullo suo facinore, sed ob mūdū errata mortē oppetiit. Cū itaq; prorsus innoxius pfundus est uita, merito etiā resurrexit. Quo enim pacto q fit peccati immunis, detineri apud inferos potuit. Mortuus igitur est & excitatus a morte, ut a prauis nos facinoribus eximat, & iustus reddat. Vt igitur Abraham, cum eius esset corpus demortuum, uigorem pristinum recuperaturum se credidit, sic ipse pro certo habeas uelim Iesum & mortem obijisse, & ad uitam fuisse a mortuis reuocatum, quod tibi haud dubie ut tuo progenitori iustitiæ tribueretur.

Abrahæ fides

Vt iustitiam igitur ex fide, pacē habeamus ad deū, p dñm nrm Iesum Ch̄m, p quē accessum habemus p fidē in grām istā, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ dei. De modo uiuē di hoc loco differit. Nā cū de fide magna quæ dā dixisset, & opa uerbis extenuasset ne des de fonte efficiamur, & nihil agēdo inhæsisse inerti orio uideamur, refert demū, quēadmodū ducenda sit uita. Cū enim ingr iustitiā nobis attulit fides, nequaquā ultra peccandū erit. Quin potius pacē cū deo cōcilieamus, & uitā hāc ita degamus, ut illum oblectet. Quo pacto (inquit) fieri hoc liceret? Nimirū p Iesum Ch̄m dñm nrm. Is enim nobis (quos, cū delictis obstringeremur, iustificauit) opē est simul & operā pstiturū, ut in iustitiā pseruem, eoq; ad illū accessum habuim. Qd si longius nos aberrātes reduxit, iōge magis aduentus te detinebit. Inuexit autē nos in hanc grām, q pacto. In fide scilicet, id est, cū fidē inuulsemus. Verū q ista est grā? Bonoz in quā oim q nobis p baptismū obuēniūt affectio. In q stamus, hoc est, in q obfirmati & stabiles sum. Per manent nāq; bona illa celestia, nec casum aliqū patiunt. Nec solū eoz q cōsecutiā sumus est nobis firma possessio, sed alia capiēdi spes est. Gloriamur enim (ingr) in spe bonoz, uidelicet q in nos futurā conferenda. Quæ cum ad dei gloriā faciant, nobis ut conferantur necesse est, & si minus nostri ob gratiam, ut illi tamen gloria deferatur.

CAP. V.

Statiā quæ est baptisimo.

Non solū autē, sed gloriemur in tribulationibus, scientes, quoniā tribulatio patientiā operatā patiētia autē probationē, probatio uero spem, spes autē nō cōfundit. Nō solū inquit futuris in bonis nos gloriamur, sed qd præstantius est, & in p̄sentibus hisce nostris angustis. Neq; enim id iniquo ferendū est aio, qd angimur ipsi, & ueremur, cum Christiani fueris sit hæc gloriatio. Quo pacto? Nimirū qa p̄stura patientiā parit, Patientia uero eū qui potuit oppressus, probatissimū reddit. Qui uero de se experientium dederit suæ cōscientiæ bonitati cōfissus, qa dei ob grām malis plurimis urgeatur, sperat haud dubia pro his præmia se receptorum, cuiusmodi spes nec labitur unquā, nec sperantē confundit, nec fallit. Siquidē rez; humanaz; spes ois cum exitū non sperabatur nacta non fuerit, cōfusionem affert in se confidentibus. Quod tamen haud quāq ea spe quæ in ea sit habita, potest contingere. Ille namq; nobis, cum immortalis & bonus sit, largiturus est bona. Quæ utiq; se capientibus pariunt uitam, qua uel defuncti fruuntur. Quo fit, ut nihil impediāt quo minus uobis ad uota succedat spes ista in deo sita.

Patientia Christi tianoz; pp̄tia.

Spes humanā na fallax.

Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, p sp̄m sanctū q datus est nobis. Confirmat q nobis a charitate ipsa, qua erga nos deus ostendit, sunt obuētura. Quasi in hmōi (inquit) nil diffidas. Non enim bonoz cōlestiū spes ipsa concidet. Qui enim nos adeo post multos labores non palma & coronis donabit. Diffusa est itaq; charitas dei in cordibus nostris, hoc est, abundans & opulenta est uita, spiritum nobis in corde habentibus, quem ipse immiserit.

Spes bonoz cōlestium nō concidit.

Accedat etiam q Christus cū infirmi essemus secundum tēpus pro impijs mortuus est. Vix enim pro iusto quis moritur. Nā pro bono forsitan qs audeat mori. Cōmendat autē suam charitatem deus in nobis, quoniā si cū adhuc pctōres essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis igitur iustificati nūc in sanguine ipsius salui erimus ab ira p̄ ipsum. Dixerat dei charitatem in cordibus p spiritū sanctū præferri, quē ipse contulerat. Exprimit præterea charitatis ipsius diuinæ magnitudinē, ob eā, quā Christus nostri gratia, qui sumus infirmiores, hoc est, qui de linquimus, subijit mortē. Siquidē infirmitas ipsa peccata præterdit, quemadmodum & iustitiā sanitas. Nec solū pro peccatoribus ille, sed etiā pro impijs ultro mortē adiuuit. Quod sane debet maius uideri, tamen si pro iusto uix quispiā moriet. Præfertur itaq; amoris immēditas eius, q uoluit pro delinquentibus nobis, & impijs, mortē obire. Secundū uero tēpus, hoc est, tempore decēti, & destinato. Cū enim opportunum est uisum, mortuus est. Quod si ex charitate mortem ille perpessus est, & per mortē iustificauit, longe magis hoc tēpore ab ira nos tuitabitur. Quippe quos iā iustificauit. Cōtulit enim qd præstantius uidebatur, iustificationē uidelicet, & ab ira nos demum, utrum sit nec ne, empturus addubitamus. A qua ira cum erimus liberi, & bona est ob ingentem suam in nos charitatem daturus.

Christus nos per mortē quō iustificauit.

Si enim cū inimici essemus, recōciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis recōciliati, salui erimus in uita ipsius. Videtur de rebus isidē habere sermonē, ræti si diuersa sint sensa, q cōparationibus exprimuntur, Superius nāq; illud esse, nos scilicet peccatis obstrictos, pro-

posuit. deinceps iustificari subiciens p cōparationē intulit, cū peccatores effemus, iustificauit p mortē, & longe magis iustificatos saluabit. Nunc uero & Christi uitā & mortē repetens, rursum cōparando explicat sensum, hoc pacto inquires: Tunc quidē conciliati per Christi sanguinem & mortē fuimus, nunc uero eius in uita haud salui efficiemur: Qui enim nec proprio filio peperit, qui illi morti conciliandi nos gratia obtulit, nonne uel in praesentiarum maxime illius in uita saluos nos reddet?

Pauli gloria.

Non solū autē, sed & gloriamur in deo per dñm nostrū Iesum Christū, per quē reconciliatio nem accepimus. Non modo, inquit, salutē fumus iā consecuti, quin etiā gloriamur in deo, id solū, quia cū impj fuissemus, salui fumus iā redditi, & per unigeniti sanguine gloriamur, & p do minū Iesum, quippe cū ipse sit huiusce nobis gloriae causa, qui & conciliationis fuerit.

In Adam quō deliquisse omnes dicantur.

Propterea sicut per unū hominē in hunc mūdū peccatū intrauit, & p peccatum mors, ita in oēs hoies mors ipsa pransit in q̄ oēs peccauerūt. Cū iustificauit nos dñs Iesus dixisset, ad ip sium mali radicē diuertit, p̄t̄m uidelicet & mortē. Indicat q̄ id utrūq; unius hois Adā uitio inua hite mūdū, abscēssisse q̄ utē hois, i. Chri uirtute. Quā uero illud sibi, in q̄ oēs peccauerūt uelit, ex plicabo. In Adā scilicet oēs hoies deliquerūt. Nā eo labēte, uel q̄ de ligno nihil edissent, suo cri mine mortales sunt facti: Perinde ac si ipsi forent peccato obnoxii, quia ille peccasset.

Utp̄ enim ad legē peccatū erat in hoc mūdō. Peccatū autē nō imputabat, cū lex nō esset. Sed regnauit mors ab Adā usq; ad Moysen, etiā in eos qui nō peccauerūt, in similitudinē p̄uacatio nis Adā qui est forma futuri. Arguere nititur qui de ligno nec manducaferent, nequa q̄ pari cū Adā obstringi facinore, alioqui ob Adā p̄t̄m habere pro p̄t̄oribus, & fuisse mortales effe ctos, id ipsum hoc pacto cōfirmās. Ad legis usq; promulgationē, regnauit p̄t̄m. Hoc est, ante q̄ lex edere t, quāret aliquis, quo ergo pacto cōmittebat: Nimirū nō ex legis p̄uacicatione, qd̄ enim erat futurū peccandi genus, lege non edita. Tunc enim delictū admitti existimaf, cum le ges conduntur. Quas hoies aliquando transgressi, dicuntur fuisse in crimine collapsi. Mors au tē ad Moysen usq; regnauit, id est, anteq̄ lex ulla ferretur, nec profecto illa unq; regnasset, ni aliqd̄ extitisset quod hāc cōfirmasset peccatū. Cum autē perspiciū sit, ex legis transgressu, quā nulla ef fet, nondū deriuasse p̄t̄m, relinquitur sane Adā fuisse p̄uacicationem, quā occasioē attule rit, qua mors ipsa uel in eos regnaret, qui quantū in se esset, nil deliquissent. Qui enim non legem accepit, neq; illā transgressus est, haudqua q̄ dicitur facinus cōmississe. Verūtamēn p̄uacican tū Adā similitudine uel ceteri omnes crimine obstringuntur, & cū Adā, qui forma est Christi, tanq̄ progenitoris sunt p̄t̄i participes. Nam quēadmodū Adam ille uertitior, cunctos uel im merentes, crimini suo fecit obnoxios. Sic Christus omnes iustificauit, uel si iustificationem mā nus essent commeriti, & Adam idcirco est forma futuri, hoc est, Christi.

Adā p̄uacua rario.

Metastus adā

Adam forma Christi.

Sed nō sicut delictū, ita & donū. Si enim unius delicto multi mortui sunt longe magis gra tia & donū in gratia unius hominis in plures abundauit. Et nō sicut per unū p̄t̄m, ita & donū. Nā iudiciū ex uno in condemnationē, gratia autē ex multis delictis in iustificationē. Nō mo do, inquit, tantū profuit Christus, quantū Adam offecit. Si enim peccati tanta uis fuit ut delin quente uno, uel ceteri oēs, nullo admissio crimine, quia ortū ex eo tantū habuissent, dānarentur. Longe magis dei gratia & patris. Nec huius solū, sed filij in super i multos affatim defluxit. Nec tāti illud est dei munus, quanti ob unius erratū dānatio, id est addictū dānatiōni p̄t̄m, quod ex Adam uno manauerit. In dānatiōne, id est, in mortē. Vel quia eius posterū, multū in crescentiō uitijs, tā opere sunt euicti ad scelera, ut non solū delictis, uex & mortibus infecerint hoies. Gra tia autē ex multis delictis in iustificationē. Hoc est, grā nō modo pristinū illud deleuit p̄t̄m, qn̄ & reliqua sustulit mala, q̄ postmodū inuaserē mortales. Quippe cū crimina q̄ post p̄uacicatio nem sunt consecuta, prorsus dissoluerit, nobis ad iustitiam cessit.

Simile.

Si enim in unius delicto mors regnauit p unū, multo magis abundantia grā & donatiōis & iustitiā accipiētes in uitā regnabūt, p unū Iesum Christū. Igitur sicut p unius delictū oēs hoies in cōdemnationē uitā. Si enim, inquit, de ligno hoie uno gustāte, mors ipsa regnauit, longe magis & nos qui gratia sumus ubertatē & abundantia nacti, & iustitiā cōsecuti p unū Christū Iesum & uita potiemur, & regno. Cuius & fratres sumus effecti, & unius panis participes. Nec secus illi inhāsimus q̄ capiti corpus. Neq; enī simplici aliquo & unico bono affectū iā sumus, ut quicq; sit de futura gloria hāc sitandū. Sed gratia abundantia bona nobis impertit, q̄ haud secus hā bendi sumus, ac alius quipia q̄ aeris alieni sit obstructus magnitudine. Vbi cū liberis & uxore in carcerē traditur, nō solū carcerē & debita pecunia liberet, sed donec, etiā talētis mille, inuectusq; in regiā aulā dignet honore amplissimo, sicq; demū ab impatore in filiū adoptet. Vti itaq; sensū cōcludat, sic inq; Igitur sicut p unius delictū oēs hoies pereūt, sic p unius iustitiā in oēs homies diffundit grā, hisq; & iustificationē pro p̄t̄o condonat, & uitam pro morte.

Delictū unius Elmus iustitia

Sicut enim p inobedientiā unius hois peccatores cōstituti sunt multi, ita & p unius obediē tiā, iusti cōstituentur multi. Nō enim rei eiusdē repetitio est ut apparet, sed cum diceret suspi us sicut p unius delictum, sic p unius iustitiam. Nunc quid sit unius delictum interpretatur, exo primitiq;

primitiq; quid inobedientia sit, per quā constituti sunt peccatores multi, id est, hoies supplicij obnoxii, & mortis rei. Quidue sit unius, id est Christi iustitia, atq; hanc esse mortis obedientiā, & crucis mortē, per quā obedientiam, morte contrita ex mortis fumis erepti damnatione.

Lex autē subintrauit ut abundaret delictū. Vbi autē abundauit delictū, sup̄abundauit & gra tia. Postq̄ Adā culpa ostendit fuisse oēs damnationi adiudicatos, Christi uero iustitia salu tē adeptos, iure quis potest ambigere, quā rere q; Quid ergo tot seculis lex ipsa effecit, si iustitiā nobis imperitus est Christus: Inquit igitur legē subintraffe, hoc est ad tēpus aliquod fuisse hanc traditā. Nō ut prior ipsa iustificaret, quippe q̄ subiens, p̄t̄m potius accumulāt. Multa enim in iunxit, quā cū homines transilirent, augebatur delictū. Lex itaq; tradita est imminuendi gratia tollendiq; praua facinora. Habuit tamē longe diuersum rei euentū, hominū sane, non legis in curia. Cū itaq; p legē abundauit p̄t̄m, superabundauit tamen p̄t̄m Christi & gratia. Quā nō solū a p̄t̄is arceret, quin & iustitiā largiret, cōlestesq; faceret hoies, & in dei filios adoptaret, ideo q; nō abundasse, sed superabundasse dixit, ut eius gratia exprimeret ubertatem.

Gratia super abundauit per Christum.

Utsic regnauit p̄t̄m in mortē, ita & gratia regnet per iustitiā in uitā aeternā. Cū super abundare gratiā diceret, & rei indicat rationē, ne diffidamus. Inquit qd̄ ad instar regni alicuius se haberet p̄t̄m, mortē uero in militis armati morē. Si nobis igitur dominatur p̄t̄m, qd̄ mor tem habeat sub se militante, longe magis & gratia in nos imperium est habitura, quā iustitiā du cet, delictū perniciem. Quod cū perdidit & morti sit interitum allatura, & uitā inducūra sem pitemam, & quasi acie utriq; instructa. Peccatum quidem pro milite mortem habebat. Gra tia uero iniustitiā sustulit. Igitur iustitia quod regnaret peccatū, & mors una cum peccato, ita effectum est, ut uita sit sempiterna inducūta.

Gratia sustulit iniustitiam.

Quid ergo dicemus, p manebimus in p̄t̄o, ut grā abundet? Absit. Qui enim mortui p̄t̄o sumus, q̄ pacto adhuc uiuemus in illo? Cū dixisset, ubi abundauit peccati, su perabundauit & grā, dicitur est forisā aliquis. Nil ergo cōmittere desinamus, ut in grescēte delicto, cōcreseat & grā. Id igitur hūc in modū, nūc soluit, absit inquires qd̄ prohibentis est. Idq; Paulus dictū in rebus solet absurdū admodū p alios affirmatis usur pare. Ita mox subdit, q̄ p̄t̄o mortui sumus, id est, quātū in eo est morti adiudicatur, ergo nec ul tra illi gerescētis est mos. Vex quo pacto in delicto uiuemus, cū illi scilicet afficimur, ut ei obtepe remus. Ex eo autē nouimus fidelē omnē esse baptismatis grā p̄t̄o demortuū, eūdēq; si negligētia agat, excitatū tādē & ad uitā redactū, ut cū delicto seraf in p̄aiceps, ut impiger contra & di ligens apud fe semper huiusmodi mortificationem seruatur, peccato q̄ iperatur, & illi nō obsequit.

CAP. VI.

Absit quando dicat a Paulo.

An ignoratis fratres, q̄a quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: Consepulti enim sumus cū ipso p baptismū in mortē, ut quō surrexit Christus a mortu is per gloriā patris, & nos in nouitate uitā ambulemus. Confirmat quēadmodum peccato mortui sumus, per baptismū uidelicet. Sumus enī in Christi morte nos baptizati, hoc est, ut ille morte affectus est, & nos moriemur. Baptisma enim in nobis quē obtrinet locū, quē crux ipsa & sepultura in Christo. Ille nanq; carni & mortuus est & surrexit, nos uero peccato moriētes, uit tui sumus resurrecturi, ut quēadmodū Chri carni surrexit a mortuis p gloriā patris, hoc est, p suā diuinitatē. Patris enim est gloria filius. Sic & nos per aliā quandā surgamus resurrectionē, id est per uitā nouitatem. Sic & mœchus & lasciuus cū fit continentior, & si mortuus fu erat, resurrexisset diceret, confecta nequitia & excitata uirtute.

Quōi peccato quid sit.

Uirtutis resur reccio.

Si enim cōplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hoc scientes, quia uetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato. Nō enim dixit quoniā participes sumus similitudinis mortis suā effecti, sed cōplantati, ut ipsius plantæ nomine & fructū simul ostendat. Domini enim corpus cū esset in terris sepulturae mandatū, fructū protulit. Et qm̄ in terra ille, nos uero sumus in aqua sepulti. Et ipsi qd̄ p̄t̄o, ille corpore. Propterea nō morte dixit, sed mortis similitudine, q̄ etiā uel resur rectionis participes erimus, & uitā illius sempiternā heredes. Quia bonis opibus resurrectionē prulimus. Nā & uetus ille noster hō, id est nequitia, simul est cruce affixus. Hoc est, haud se cus q̄ Chri corpus suspensum patibulo, baptismū est cōsepultus, ut corpus p̄t̄i destruat. Verē tū dixit nequitia, q̄ uarijs modis cōposita, tanq̄ unū sit corpus, uel qd̄ ex ea in illa corpus hoc no strū p̄tenditur, in p̄tā proclue. Et ideo inferat, ut nō ultra seruiamus p̄t̄o. Velim autē corpus hoc nostrum morte affici, non ut intereat, sed ut non delinquat.

Uetus homo, id est nequitia.

Qui enim mortuus est p̄t̄o, iustificatus est a peccato. De quouis hominū hęc loquitur. Nā quēadmodū q̄ hac fit uita p̄functus, a p̄t̄o iustificatur, id est soluitur & liberaf, sic & ipse q̄ si ba ptismo persulfus & p̄t̄o demortuus in hac morte persulfus necesse est. Si autē mortui sumus cū Chro, credimus, q̄a simul etiā uiuemus cū eo. Sciētes q̄a Chri resur gens a mortuis iā nō moritur, mors illi ultra nō dominabitur, q̄ enim mortuus est, p̄t̄o mortuus est semel, q̄ aut uiuit, uiuit deo. Ita & ipsi existimate uos mortuos quidē esse p̄t̄o, uiuētē au tē deo in Chro Iesu dño nro. Videt hoc loco apostolus longiori oratione prouectus. Quod tamē